

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
І. І. МЕЧНИКОВА

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Електронні методичні рекомендації
для підготовки до практичних занять
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право

ОДЕСА
2023

УДК 343 (418) (072)
К82

Укладач:

І. А. Дришлюк, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики

Рецензенти:

П. П. Білик, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

О. А. Чуваков, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

*Рекомендовано вченою радою економіко-правового факультету
ОНУ імені І. І. Мечникова
Протокол № 1 від «28» серпня 2023 р.*

К82 **Кримінальне** право іноземних держав [Електронний ресурс]: електронні методичні рекомендації для підготовки до практичних занять для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право / уклад.: І. А. Дришлюк. – Одеса, 2023. – 68 с. – 0,9 МБ.

Методичні рекомендації розроблені для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Право» спеціальності 081 «Право». Методичні рекомендації містять опис змісту навчальної дисципліни, перелік питань та методичні рекомендації для підготовки до практичних занять, пояснення до виконання самостійних завдань та рекомендовану літературу до них.

УДК 343

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Зміст навчальної дисципліни	6
Плани практичних занять, завдання для самостійної роботи та методичні рекомендації до вивчення питань теми.....	9
Методи навчання, форми контролю та критерії оцінювання знань здобувачів.....	55
Розподіл балів, які отримують здобувачі.....	58
Контрольні питання з навчальної дисципліни.....	59
Список джерел, рекомендованих до вивчення навчальної дисципліни.....	63
Електронні інформаційні ресурси	67

ВСТУП

Метою вивчення навчальної дисципліни є опанування здобувачами вищої освіти сучасного кримінального права країн загальної та континентальної систем права, поглиблене засвоєння теоретичних, законодавчих і практичних проблем, пов'язаних з застосуванням чинного кримінального законодавства іноземних держав, набуття навичок порівняльного аналізу основних інститутів кримінального права іноземних держав та практики їх застосування.

Міждисциплінарні зв'язки навчальної дисципліни: філософія, логіка, філософія права, теорія держави та права, історія держави та права, міжнародне право, конституційне право іноземних країн, адміністративне право України, кримінальне право України, кримінальне процесуальне право України, кримінально-виконавче право України, кримінологія.

Предметом навчальної дисципліни є історичні особливості виникнення та розвитку національних кримінально-правових систем, процеси формування та зміст основних інститутів кримінального права іноземних держав, а також чинне кримінальне законодавство провідних країн світу у їх порівняльному аналізі.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є: ознайомлення здобувачів вищої освіти із особливостями виникнення та розвитку кримінального права провідних іноземних держав (Англія, США, Франція, Німеччина тощо); засвоєння здобувачами вищої освіти змісту (положень) основних інститутів кримінального права іноземних держав та практики застосування норм кримінального законодавства; формування у здобувачів вищої освіти методичних вмінь та практичних навичок щодо порівняльного аналізу норм чинного кримінального законодавства України та кримінального законодавства іноземних держав; засвоєння здобувачами вищої освіти юридичної термінології, що застосовується у кримінальному законодавстві іноземних держав.

В результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

а) знати:

- типологію кримінального законодавства іноземних держав та місце кримінального законодавства України в цій системі;
- істотні ознаки кримінального права країн загальної (англосаксонської) та континентальної (романо-германської) систем права;
- структуру та зміст основних інститутів кримінального законодавства країн загальної (англосаксонської) та континентальної (романо-германської) систем права.

уміти:

- володіти навичками порівняльного аналізу правових об'єктів відповідних національних кримінально-правових систем;
- здійснювати вибір конкретних правових об'єктів для подальшого порівняння та аналізу;
- виділяти суттєві ознаки порівнюваних правових об'єктів;
- співставляти виділені суттєві ознаки правових об'єктів з метою виявлення їх подібностей та відмінностей;
- визначати історичну обумовленність прояву та мінливості ознак порівнюваних правових об'єктів.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Вчення про закон про кримінальну відповідальність та злочинне діяння за кримінальним правом іноземних держав.

Тема 1. Джерела кримінального права іноземних держав.

Прецедент як джерело кримінального права. Законодавчий акт як джерело кримінального права. Тлумачення закону про кримінальну відповідальність. Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі, часі та за колом осіб. Видача осіб, що вчинили злочин (екстрадиція) у міжнародному та національному праві: матеріально-правові і процесуальні аспекти.

Тема 2. Об'єктивні ознаки злочинного діяння за кримінальним правом іноземних держав.

Поняття та ознаки злочинного діяння (злочину). Підстави кримінальної відповідальності. Класифікація злочинів. Поняття “злочин”, “склад злочину” та “склад діяння” (“складу закону”) у юридичній доктрині і законодавстві іноземних держав. Склад злочину та підстави кримінальної відповідальності.

Тема 3. Суб'єктивні ознаки злочинного діяння за кримінальним правом іноземних держав.

Поняття суб'єкта злочину. Вік як ознака суб'єкта злочину. Осудність та її види як ознака суб'єкта злочину. Юридична особа як суб'єкт злочину.

Вина, її форми та види.

Тема 4. Стадії вчинення злочинного діяння та співучасть у ньому за кримінальним правом іноземних держав.

Готування до злочину. Замах на злочин. Добровільна відмова від злочину.

Поняття співучасті у вчиненні злочину та її ознаки. Види співучасті у вчиненні злочину. Форми співучасті у вчиненні злочину.

Тема 5. Обставини, що виключають злочинність діяння за кримінальним правом іноземних держав.

Поняття обставин, що виключають злочинність діяння. Види обставин, що виключають злочинність діяння.

Змістовий модуль 2. Вчення про покарання, його цілі, види (систему) та призначення. Інші заходи кримінально-правового характеру (заходи безпеки) за кримінальним правом іноземних держав.

Тема 6. Покарання, його цілі та види (система) за кримінальним правом іноземних держав.

Покарання в системі заходів державного примусу. Каральна політика держави і альтернативи кримінальному покаранню. Поняття системи покарань та її значення у кримінальному праві. Класифікація (види) покарань та її критерії. Основні покарання. Додаткові покарання. Покарання, що можуть призначатися як основні, і як додаткові (змішані).

Тема 7. Призначення покарання за кримінальним правом іноземних держав.

Призначення покарання за кримінальним правом іноземних держав. Принципи призначення покарання, загальні засади (правила) призначення покарання, правила призначення покарання за сукупністю злочинів та вироків, інститут заміщення покарань, відстрочення виконання покарання, безумовне та умовне звільнення від покарання.

Тема 8. Інші заходи кримінально-правового характеру (заходи безпеки) у кримінальному праві іноземних держав.

Поняття та юридична природа інших заходів кримінально-правового характеру. Види інших заходів кримінально-правового характеру та їх застосування.

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Тема 9. Поняття та система Особливої частини кримінального права іноземних держав.

Поняття Особливої частини кримінального права. Загальна

характеристика Особливої частини кримінального права країн романо-германської правової сім'ї (системи). Загальна характеристика норм Особливої частини кримінального права країн англо-американської правової сім'ї (системи).

Відповідальність за злочини проти життя, здоров'я, статевої свободи та недоторканості, власності у кримінальному праві іноземних держав.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Змістовий модуль 1. Вчення про закон про кримінальну відповідальність та злочинне діяння за кримінальним правом іноземних держав .

Практичне заняття 1.

Тема: Джерела кримінального права іноземних держав.

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика джерел кримінального права сучасних іноземних держав. Дуалізм деяких джерел кримінального права.
2. Кримінально-правові норми Конституцій іноземних держав як джерела кримінального права.
3. Судовий прецедент як джерело кримінального права.
4. Закон про кримінальну відповідальність як джерело кримінального права.
5. Підзаконні акти як джерела кримінального права.
6. Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі, часі та за колом осіб.
7. Видача осіб, що вчинили злочин (екстрадиція) у міжнародному та національному праві: матеріально-правові і процесуальні аспекти.

Реферати, доповіді:

1. Велика Хартія Вільностей, Білль про права та їх значення у кримінальному праві Англії.
2. Сучасна доктрина судового прецедента в Англії та США.
3. Доктринальні твори як джерела кримінального права Англії та США.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Розглядаючи питання теми, необхідно мати на увазі, що норми кримінального права України встановлюються тільки вищими органами

законодавчої влади і закріплюються у відповідних законах (так зване позитивне право). Саме тому кримінальне право має формальну визначеність – воно точно фіксує в законах у формалізованому вигляді в письмовій формі ознаки злочинів і покарань за них. Відповідно до п. 22 ст. 92 Конституції України кримінальні закони приймаються виключно Верховною Радою України. Слід зазначити, що саме за цією ознакою кримінальне право відрізняється від інших галузей права, отже, кримінальне право виражається тільки в законах, тож його єдиним джерелом є кримінальний закон. При висвітленні питання, пов'язаного із загальною характеристикою джерел кримінального права інших зарубіжних країн, слід звернути увагу на дуалізм, який є особливістю джерел кримінального права, зокрема США та Німеччини, що зумовлено федеральним устроєм держави.

Необхідно зазначити, що англо-американська правова система включає в себе правові системи Великої Британії, а також інших країн, які перебували під її політико-правовим впливом (США, Австралія, Канада, Нова Зеландія, Північна Ірландія, країни Британської Співдружності). При цьому слід наголосити, що головним джерелом англійського права є судовий прецедент, який створюється судовою практикою, та надати визначення його поняття, розкрити зміст та значення, маючи на увазі, що в Англії існує поділ на високе правосуддя (здійснюється вищими судами) і нижче (здійснюється великою кількістю нижчих суддів). Слід зауважити, що особлива увага завжди приділялася діяльності високих судів, оскільки саме вони не тільки розглядали конкретну справу, а й створювали прецедент, якого належало додержуватись. Відповідно до Актів про судоустрій (1873 – 1875 рр.), Закону про суд (1971 р.), Закону про Верховний суд (1981 р.) високим судом був до 2009 р. Верховний суд. До нього входили (до 2009 р.): Високий суд, Суд Корони і Апеляційний суд. До того ж до високих судів належать Апеляційний комітет палати лордів і Судовий комітет Таємної ради, який утворюється із суддів палати лордів і судів заморських територій, держав – членів Британської Співдружності. Отже, зазначені суди створюють прецеденти, сутність яких виражається в таких

положеннях: рішення, що виносяться палатою лордів, становлять обов'язкові прецеденти для всіх судів: а) рішення, що приймаються Апеляційним судом, обов'язкові для всіх нижчих судів і (крім кримінального права) для самого цього суду; б) рішення, що приймаються Високим судом, обов'язкові для нижчих судів і, не будучи завжди обов'язковими, здебільшого використовуються як переконливі для різних відділень Високого суду і Суду Корони. Другим джерелом англійського права визнаються закони і підзаконні нормативні акти. Але слід вказати, що писаної конституції в Англії немає – існує деяка сукупність норм законодавчого походження, що регламентує основні права та обов'язки підданих. Необхідно зазначити, що до джерел англійського права відносять також звичай, який має другорядне значення і нині його використання дуже обмежене, оскільки чинний до цього часу Закон від 1265 р. встановив можливість використовувати лише звичаї, які склалися і були чинними до 1189 р.

До романо-германської правової системи входять правові системи держав Європейського континенту (Франції, ФРН, Італії, Бельгії, Іспанії, Швейцарії, Португалії, Австрії, Угорщини), а також Японії; належать до цієї системи, за більшістю ознак, Україна, Росія, Болгарія. При висвітленні даного питання необхідно проаналізувати кримінально-правові норми Конституції ФРН та Франції. Конституції більшості країн, що належать до цієї правової системи, наголошують на принципі, згідно з яким міжнародно-правові акти після їх ратифікації мають пріоритет над актами національного законодавства. Проте норми міжнародних договорів не можуть суперечити Конституції. Особливу увагу необхідно приділити питанню, пов'язаному з кодифікацією законодавства, оскільки вона відіграє значну роль, дозволяє упорядкувати норми права шляхом опрацювання чинного законодавства і створення в процесі правотворчості єдиного, логічно, юридично і соціально цілісного, внутрішньо і зовнішньо узгодженого нормативно-правового акта. Практично в усіх країнах романо-германської правової системи діють п'ять основних кодексів: кримінальний, цивільний, кримінально-процесуальний, цивільно-

процесуальний та комерційний (торговельний). Кодекс є підсумком удосконалення законодавства, зведеним актом, упорядкованою сукупністю взаємозалежних приписів. Він є єдиним, внутрішньо пов'язаним документом, що містить як перевірені життям, суспільною практикою чинні норми, так і нові правила, обумовлені динамікою життя, потребами розвитку суспільства. Кодекси серед юристів зазвичай мають підвищений авторитет і можна зазначити, що у країнах із цією системою права Кримінальний закон можна вважати основним джерелом кримінального права.

Практичне заняття 2.

Тема: Об'єктивні ознаки злочинного діяння за кримінальним правом іноземних держав.

Питання для обговорення:

1. Основні підходи до визначення злочину (кримінального правопорушення): філософський, соціологічний, кримінологічний.
2. Критерії відмежування злочинів (кримінальних правопорушень) від інших правопорушень.
3. Нормативні визначення злочинного діяння.
4. Класифікація злочинних діянь та її значення.

Реферати, доповіді:

1. Поняття та ознаки злочинного діяння (злочину) у кримінальному праві сучасних іноземних держав.
2. Доктринальні визначення злочинного діяння.
3. Класифікація кримінальних правопорушень у кримінальному праві іноземних держав.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Здобувачам слід звернути увагу на те, що цю правову сім'ю ще інколи називають англо-американською (або неконтинентальною) сім'єю. На відміну від континентальної Європи, у Великій Британії немає єдиного Кримінального кодексу, в якому були б об'єднані кримінальні закони.

Щодо поняття злочину у правових системах держав цієї правової сім'ї можна зазначити, що законодавче визначення цього поняття або зовсім відсутнє, або у кодексах викладено його формальне визначення. Так, у британському праві визначення поняття злочину у традиційному розумінні не існує. Під ним розуміється шкода, завдана діями державі та суспільним інтересам. Відсутній у ньому і виключний перелік злочинів, оскільки британське кримінальне право залишається некодифікованим.

Зазвичай поняття злочину у Великій Британії дається у судових вироках щодо кожного окремого випадку. В більшості сучасних кримінальних кодексів штатів США, навпаки, міститься формалізоване визначення злочину – діяння, яке заборонено нормами кримінального права під загрозою покарання.

Своєрідною є і класифікація злочинів у британському праві. Так, за процесуальною ознакою всі злочини поділяються на злочини, що переслідуються за обвинувальним актом і розглядаються в суді присяжних, та злочини, що розглядаються шляхом сумарної юрисдикції, тобто одноособово діючим магістратом (суддею). Є і діяння “змішаної юрисдикції”, що можуть розглядатися в будь-якому із зазначених порядків.

Крім того, встановлена класифікація злочинів на “арештні” і “неарештні”. Перші – це ті, що тягнуть за собою покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше п'яти років. Відносно цих злочинів встановлені особливі правила арешту (наприклад, обмеження на звільнення заарештованого під заставу та ін.). Решта злочинів вважаються “неарештними”.

Опрацьовуючи тему, студент має пам'ятати, що її метою є здійснення порівняльного аналізу положень кримінального права України і відповідних положень кримінального права ФРН щодо об'єктивних ознак злочину. Спочатку треба вказати, що традиційне для доктрини кримінального права України та інших пострадянських країн поняття “склад злочину” не використовується у кримінальному праві інших зарубіжних країн, у тому числі європейських. Тим не менше встановлення у злочинному діянні об'єктивного

та суб'єктивного елементів визнається необхідною умовою кримінальної відповідальності у кримінальному праві всіх зарубіжних країн.

Слід зазначити, що за кримінальним правом України до об'єктивних ознак злочину належать такі елементи складу злочину, як об'єкт злочину та об'єктивна сторона злочину. При цьому звертаємо увагу на те, що в німецькій кримінально-правовій доктрині прийнято виділяти об'єктивний та суб'єктивний склади діяння, зважаючи, що на відміну від вітчизняного кримінального права, у німецькій доктрині до ознак об'єктивного складу діяння, окрім власне діяння, його результату та причинного зв'язку належать також суб'єкт діяння, об'єкт діяння та об'єктивне ставлення у провину результату.

Доцільно відмітити, що в кримінальному праві України об'єкт злочину є обов'язковою ознакою складу злочину, у зв'язку з чим слід приділити увагу визначенню об'єкта злочину, вказавши на існування у кримінально-правовій науці різних підходів до формулювання його поняття. Розгляд цього питання потребує аналізу класифікацій об'єкта злочину по горизонталі та вертикалі й розкриття їх кримінально-правового значення.

Окрему увагу слід звернути на те, що під об'єктом діяння у німецькому кримінальному праві розуміється те, що в українському іменується предметом злочину, а вітчизняній категорії “об'єкт злочину” відповідає німецька категорія “охоронювані блага”. Наприкінці треба вказати на важливе теоретичне та практичне значення об'єкта злочину, в тому числі для класифікації злочинів.

Крім того, слід надати визначення об'єктивної сторони злочину як сукупності ознак, що характеризують зовнішню сторону злочинного посягання. Далі – класифікувати ознаки об'єктивної сторони злочину на обов'язкові та факультативні, вказавши, що це питання по-різному вирішується у науковій літературі (одні автори до обов'язкових ознак відносять суспільно небезпечне діяння, наслідки та причинний зв'язок між ними, інші – лише суспільно небезпечне діяння). У зв'язку з цим потрібно коротко викласти думки різних дослідників та власний погляд на цю проблему. Порівнюючи вітчизняне

кримінальне право з німецьким, треба зазначити, що категорією, близькою до словосполучення “об’єктивна сторона злочину”, є “об’єктивний склад діяння”. Надавши визначення об’єктивного складу діяння та розкривши його ознаки, слід назвати елементи, які до нього входять (суб’єкт діяння, об’єкт діяння, власне діяння, результат, причинний зв’язок та об’єктивне ставлення у провину результату) та охарактеризувати кожний з них.

Розглядаючи питання про суспільно небезпечне діяння, необхідно розкрити ознаки, що його характеризують (конкретна, свідома, вольова, суспільно небезпечна, протиправна поведінка людини), та форми, в яких воно може вчинятися (дія та бездіяльність), за кримінальним правом України та ФРН. Окрему увагу треба приділити дослідженню умов відповідальності за бездіяльність.

Також потребує розкриття змісту поняття “ суспільно небезпечні наслідки”, їх видів та значення суспільно небезпечних наслідків для кваліфікації діяння та призначення покарання. Навівши приклади, коли наслідки є обов’язковою ознакою об’єктивної сторони злочину (на прикладі окремих положень КК України та КК ФРН), пояснити поділ злочинів на матеріальні та формальні. Окрему увагу слід приділити вивченню причинного зв’язку між діянням та наслідками, його видам та значенню. При цьому, розглядаючи існуючі у кримінально-правовій доктрині теорії причинного зв’язку, важливо вказати на теорію необхідного причинного зв’язку, що вважається найбільш обґрунтованою у вітчизняному кримінальному праві, та проаналізувати ті теорії причинності, які домінують у німецькій доктрині – еквівалентну, релевантну та теорію адекватної причинності, пояснивши їх сутність.

Підставою кримінальної відповідальності за КК ФРН визнається склад злочину. Вина вважається необхідною умовою караності. Поняття вини як ознаки злочину відсутнє у чинному КК ФРН, хоча він і містить ряд норм, присвячених вині та її формам. У кримінальному законодавстві ФРН існують дві форми вини – умисел та необережність. Умисел може бути прямим та

непрямим (побічним). Прямий умисел має місце, коли особа усвідомлює своє діяння та його наслідки та бажає як його вчинити, так і досягти передбачуваних наслідків. Необережність, за даним законодавством, має місце тоді, коли особа не передбачає, що її діяння відповідає складу злочину, хоча могла це передбачати, а тому і усвідомлювати протиправність своєї поведінки.

У § 15 КК Німеччини зазначено, що карається тільки умисна дія, якщо тільки закон прямо не передбачає покарання за необережну дію. У наступному параграфі зазначається: по-перше, якщо особа при вчиненні діяння не знає про обставину, яка стосується передбаченого законом складу злочину, то діє ненавмисно; по-друге, якщо особа при вчиненні діяння помилково сприймає обставини, які могли б створити склад злочину, передбаченого більш м'яким законом, може бути покарана за умисне вчинення діяння саме за більш м'яким законом.

За кримінальним законодавством ФРН протиправність не включається до змісту умислу, проте необхідними його ознаками є відповідність вчинюваних дій передбаченому законом складу злочину та бажання їх вчинити або припущення щодо можливості їх вчинення, коли особа примирюється з настанням відповідних обставин.

Практичне заняття 3.

Тема: Суб'єктивні ознаки злочинного діяння за кримінальним правом іноземних держав.

Питання для обговорення:

1. Суб'єкт злочину та його ознаки.
2. Вік кримінальної відповідальності.
3. Неосудність та її ознаки у кримінальному праві іноземних держав.
4. Обмежена осудність.
5. Поняття вини та її види у кримінальному праві іноземних держав.

Реферати, доповіді:

1. Визначення психологічного критерію неосудності в англо-американському кримінальному праві.

2. Поняття неосудності у кримінальному праві Франції та ФРН.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

На початку вивчення цієї теми необхідно розкрити зміст поняття “суб’єкт злочину” за кримінальним правом України. У ч. 1 ст. 18 КК України дається його визначення: “суб’єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність”. З даного визначення випливають такі ознаки суб’єкта злочину: особа повинна бути фізична, осудна, яка досягла певного віку. Потім треба назвати його види: загальний та спеціальний, а також розуміти відмінність спеціального суб’єкта злочину (ч. 2 ст. 18 КК) від загального. Далі слід зосередити увагу на тому, що у кримінальному праві зарубіжних країн, як правило, не міститься законодавчого визначення суб’єкта злочину (злочинного діяння). Зарубіжні КК, наприклад Австрії, Німеччини, Швейцарії, Польщі та інших, містять тільки вказівку, що суб’єктом злочину може бути лише фізична особа.

Важливо зупинитися на особливостях встановлення віку фізичної особи, з якого може наступати кримінальна відповідальність за кримінальним правом сучасних іноземних держав. Безумовно, слід послатися на рекомендації, надані VI Конгресом міжнародного права в Римі 1953 р., Конвенцією ООН про права дитини 1989 р. та Ради Європи щодо нових способів роботи з неповнолітніми правопорушниками та ролі правосуддя у справах неповнолітніх 2003 р. тощо, для вирішення цього питання у національних законодавствах окремих країн. Найперше слід звернути увагу на такі в них формулювання: “встановлення віку, нижче за який діти вважаються нездатними порушити кримінальне законодавство”, “принцип винності має краще враховувати вік і зрілість правопорушника і у більшій мірі відповідати рівню його розвитку” та ін. Зараз майже всі країни світу встановлюють у своєму законодавстві певні вікові межі

кримінальної відповідальності. Вони залежать від історичних і культурних особливостей тієї або іншої країни. У переважній більшості країн передбачений диференційований вік відповідальності, який відповідає завданням індивідуалізації кримінальної відповідальності. При цьому вік диференціюється за трьома основними критеріями: а) залежно від складів злочинів; б) залежно від правового режиму кримінальної відповідальності неповнолітнього; в) залежно від суб'єктивних якостей винного, тобто здатності усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними у певному віці. В Україні (ч. 1 ст. 22 КК України) кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років. У ряді випадків (ч. 2 ст. 22 КК України) при вчиненні точно визначеного кола злочинів, встановлений “знижений” вік – з 14 років. Також існує так званий “абсолютний” вік – з 18 років, враховуючи підстави Особливої частини КК (наприклад, за вчинення службових або військових злочинів).

Далі треба зупинитися на різноманітних підходах у визначенні віку особи та процедури відповідальності за кримінальним правом окремих країн. Так, у деяких країнах Європи широко застосовується практика дворівневої відповідальності, а саме: для дорослих осіб та ювенальної відповідальності неповнолітніх. Зокрема, у Швейцарії – це вік від 10 до 18 років, у Іспанії – від 14 до 18 років. За КК Франції (ст. 112³) кримінальна відповідальність встановлена з 13 років.

З 13 до 16 років суд має призначити лише не більше половини передбаченого покарання, широко вживаються заходи виховного характеру (ст. 122⁸ КК).

У Німеччині (§ 19 КК) відповідальність настає з 14 років. Законодавством розрізняють наступні групи неповнолітніх: з 14 до 16, з 16 до 18 та з 18 до 21 року, відповідно до яких застосовуються ювенальні заходи впливу або покарання при пом'якшуючих обставинах. Особи до 14 років є неосудними у зв'язку з “віковою неосудністю”.

В англійському праві неповноліття особи пов'язують із відсутністю волі, що може стати причиною виключення кримінальної відповідальності. Слід показати знання того, що кримінальне законодавство Англії (Закон 1933р.) визначає три групи неповнолітніх: малолітні діти у віці від 7 до 10 років, діти у віці від 10 до 14 років і підлітки у віці від 14 до 17 років (при призначенні покарання до них прирівнюються молоді люди у віці від 17 до 21 року). Щодо малолітніх, які не досягли 10-річного віку, існує презумпція, що діти в цьому віці не можуть бути кримінально-дієздатними і відносно них, а також групи осіб у віці від 10 до 14 років застосовуються інші заходи виховного характеру.

У кримінальному законодавстві США загальний вік, з якого особа може відповідати за вчинені злочини за федеральним кримінальним законодавством і більшості КК штатів, передбачений з 16 років, але в кримінальному законодавстві деяких штатів, наприклад, в § 30.00. КК Нью-Йорка мінімальний вік кримінальної відповідальності за тяжке вбивство встановлений з 13 років, у КК Колорадо та Луїзіани – 10 років.

Також слід зазначити, що в деяких країнах (Австрія, ФРН, Франція та ін.) вік диференціюється відповідно до “принципу розуміння”. Формально-вікові визначення часу настання відповідальності особи не завжди співпадає з його індивідуальними особливостями розвитку. Тому в законодавстві цих країн вік визначається таким чином: нижчий рівень – абсолютна безвідповідальність; вищий рівень – абсолютна відповідальність; у їх межах суд встановлює питання відповідальності неповнолітнього з урахуванням його індивідуального рівня психічної зрілості (“вік відносної відповідальності”).

Потрібно розкрити зміст поняття “осудність” та “неосудність”, а також назвати критерії її встановлення (ст. 19 КК України); з'ясувати, як вирішується питання про відповідальність особи, яка вчинила злочин, будучи осудністю, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу; пояснить зміст поняття “обмежена осудність” та її значення (ст. 20 КК України). При визначенні поняття “неосудність” слід звернути увагу на зміст ознак медичного

(біологічного) і юридичного (психологічного) критеріїв неосудності, їх співвідношення, кримінально-правові наслідки визнання особи неосудною.

Обов'язково слід зупинитися на особливостях встановлення психологічного критерію неосудності в країнах англо-американської правової системи, змісті Правил Мак-Натена 1843 р. та їх значенні; з'ясувати зміст поняття “непереборний імпульс” у США. Правила Мак-Натена, які законодавчо закріплені в Титулі 18 Зводу Законів США, доповнені вказівкою на вольову ознаку: особа, яка вчиняє злочин під впливом імпульсу, викликаного психічним розладом або дефектом, не в змозі контролювати свою поведінку, хоча й розуміє, що вчиняє неправильно. Крім того, треба вказати на характерні особливості визначення медичного критерію неосудності в Англії та США, відсутність загального поняття “хворобливий стан психіки”.

Характеризуючи поняття “неосудність” у кримінальному праві Франції (країна, де вперше (1810 р.) була закріплена в законі формула неосудності) та Німеччини, слід зважати на його позитивно-правовий характер (закріплення його в чинному законодавстві) та визначити критерії неосудності (медичний та психологічний), розкрити зміст та значення поняття “обмежена осудність”.

Згідно з французьким кримінальним законодавством для визнання особи осудною необхідні медичний (відсутність психічного чи нервово-психічного розладу) та психологічний (наявність здатності усвідомлювати або контролювати свої дії) критерії. Відповідно до § 20 КК Франції без вини діє той, хто, вчинюючи діяння, внаслідок хворобливого психічного розладу, глибокого розладу свідомості, недоумства або іншого тяжкого психічного відхилення нездатний усвідомлювати протиправність діяння чи діяти з усвідомленням його протиправності.

Однак у КК деяких країн романо-германської правової системи (КК Бельгії, Нідерландів, Норвегії, Швеції) є конструкції формули неосудності, де психологічний критерій представлений в обмеженому вигляді або взагалі про нього не йдеться (повністю або частково).

Слід приділити увагу новелам вітчизняного законодавства щодо застосування заходів кримінально-правового впливу до юридичних осіб. Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб” від 23.05.2013 р. передбачається застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру: штрафу, конфіскації майна, ліквідації юридичної особи. Підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою: від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених ст. 209, 306, ч. 1, 2 ст. 368³, ч. 1, 2 ст. 368⁴, ст. 369, 369² КК; від імені юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258 – 258⁵ КК.

У кримінальному праві зарубіжних країн питання про відповідальність юридичних осіб має давню історію, насамперед у країнах англо-американської правової системи. З середини ХІХ ст. в Англії притягували до відповідальності корпорації за порушення статутних зобов'язань з охорони навколишнього середовища або за шкідливі наслідки господарської діяльності. У ХХ ст. нормативне регламентування корпоративної кримінальної відповідальності ширше охопило країни континентальної Європи, поштовхом до цього стали рекомендації, наприклад, Міжнародного конгресу в Бухаресті 1929 р., Міжнародного трибуналу в Нюрнберзі 1946 р., Європейського комітету з питань злочинності 1978 р. та ін. Далі студент повинен зупинитися на видах юридичних осіб, які можуть підлягати відповідальності (комерційні підприємства, установи публічного права та ін.), в яких країнах їх визнають суб'єктом злочину (Франція, Бельгія, США та ін.), а в яких встановлено для них квазівідповідальності (Австрія, Польща та ін.). Крім того, слід звернути увагу, що відповідальність юридичної особи не виключає і відповідальності фізичної особи – представника особи юридичної. Слід також визначити перелік злочинів, за вчинення яких юридичні особи підлягають відповідальності, та

перелік відповідних для них покарань (інших заходів кримінально-правового характеру).

Практичне заняття 4.

Тема: Стадії вчинення злочинного діяння та співучасть у ньому за кримінальним правом іноземних держав.

Питання для обговорення:

1. Поняття стадій вчинення злочину.
2. Підбурювання, змова та замах як самостійні форми попередньої діяльності, що не спричинила шкоди.
3. Відповідальність за організацію зловмисників, змову та невдале підбурювання у кримінальному праві Франції.
4. Поняття замаху у кримінальному праві Франції та ФРН.
5. Добровільна відмова та дійове каяття у кримінальному праві іноземних держав.
6. Поняття співучасті у вчиненні злочину, її ознаки та види.
7. Форми співучасті у вчиненні злочину.

Реферати, доповіді:

1. Поняття “явної дії” в англо-американському кримінальному праві.
2. Регламентація змови у Модельному КК США.
3. Класифікація співучасників в англо-американському кримінальному праві.
4. Значення акцесорної теорії співучасті у формуванні інституту співучасті.
5. Співучасть у необережному злочині за кримінальним правом Англії, США та Франції.
6. Відповідальність за причетність до злочину за кримінальним правом іноземних держав.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Передусім слід пам'ятати, що її метою є здійснення порівняльного аналізу приписів чинного КК України і відповідних положень англійського кримінального права щодо стадій вчинення злочину, встановлення спільних рис та відмінностей у регламентації попередньої злочинної діяльності в Україні і в Англії, з'ясування особливостей її караності.

Необхідно зазначити, що згідно з доктриною кримінального права України стадії вчинення злочину – це певні етапи підготовки і здійснення умисного злочину, що розрізняються між собою за характером вчинених дій, моментом припинення злочинної діяльності і ступенем реалізації злочинного наміру. Чинному кримінальному праву України відомі три стадії вчинення злочину: 1) готування до злочину; 2) замах на злочин; 3) закінчений злочин.

Готування до злочину та замах на злочин є видами попередньої злочинної діяльності і мають назву незакінченого злочину (ст. 13 КК України). Їх ознаки закріплені відповідно у ст.ст. 14 та 15 КК України.

Ознаки закінчених злочинів описані в диспозиціях статей Особливої частини КК України. За чинним кримінальним правом України кримінальна відповідальність настає як за закінчений злочин, так і за незакінчену злочинну діяльність. У разі, якщо особа не довела злочин до кінця з причин, що не залежали від її волі, можна говорити про склад готування до злочину чи про склад замаху на злочин.

На відміну від кримінального права України, поняття “попередня злочинна діяльність” за англійським правом не пов'язано зі стадіями вчинення злочину, а знаходить вираження в окремих самостійних посяганнях. Так, в англійському кримінальному праві існують спеціальні інститути, подібні до наших стадій злочину: 1) спонукання до вчинення злочину (*solicitation*); 2) змова (*conspiracy*); 3) замах на злочин (*attempt*). За їх допомогою встановлюється відповідальність за попередню злочинну діяльність, яка ще не спричинила реальної шкоди.

Готування є першою стадією умисного злочину у кримінальному праві України. Згідно із ч. 1 ст. 14 КК України готуванням до злочину визнається

підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину. Варто пам'ятати, що готування завжди припускає вчинення певних дій, які створюють умови для заподіяння шкоди об'єкту посягання. Це відрізняє готування від виявлення наміру, яке за кримінальним правом України не визнається стадією вчинення злочину і не тягне кримінальної відповідальності.

Англійське кримінальне право також виходить із того, що для настання кримінальної відповідальності недостатньо тільки наміру вчинити злочин, а необхідна ще й певна злочинна поведінка, якою завдається реальна шкода правоохоронюваним цінностям. Така поведінка має виражатися в дії чи бездіяльності, так званому "*overt act*".

Таким чином, в англійському кримінальному праві поняття "попередня злочинна діяльність" полягає у трьох, вироблених загальним правом самостійних категоріях злочинів, для яких характерним є незакінченість реалізації злочинного наміру при здійсненні в даному напрямку будь-якої дії або бездіяльності. Виходячи з цього, найбільш подібними на готування до злочину за КК України є такі поняття англійського кримінального права, як спонукання до злочину і змова.

Необхідно з'ясувати сутність інституту спонукання та визначити його основні ознаки, за якими спонукання відрізняється від підбурювання до злочину, яке є видом співучасті.

Наступним видом попередньої злочинної діяльності за англійським кримінальним правом, який слід розглянути, є змова. Змова вважається злочином за загальним і за статутним правом і займає проміжне місце між спонуканням і замахом. Як правило, злочин починається зі спонукання, потім між особами виникає змова, яка далі може перерости в замах.

Аналізуючи змову, не треба забувати що вона, так само як і спонукання, є не стадією вчинення злочину (як це має місце у кримінальному праві України), а самостійним окремим злочином, оскільки кримінальна відповідальність за неї

настає незалежно від того, чи насправді був вчинений замислений злочин. Більш того, заплановані при змові дії іноді можуть мати незлочинний характер (вчинення правомірної дії протиправними засобами).

Змова, як і спонукання до злочину, вважається принципово незакінченим діянням. Істотною ознакою змови є участь у ній не менш двох осіб. При цьому кожний учасник змови має бути згодним на вчинення злочину спільно з іншими учасниками і усвідомлювати це. Розглядаючи питання щодо змови, бажано проілюструвати теоретичні висновки посиланнями на рішення англійських судів.

Важливо зазначити, що відповідно до чинного КК України (ч. 1 ст. 15) замахом на злочин є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі. Таким чином, замах на злочин характеризується низкою об'єктивних і суб'єктивних ознак, які обов'язково слід розглянути.

У кримінальному праві України залежно від суб'єктивного критерію замах на злочин поділяють на закінчений і незакінчений. Крім того, в теорії і практиці кримінального права України виділяють так званий “непридатний замах”, який також буває двох видів: замах на “непридатний об'єкт (предмет)” і замах з “непридатними засобами”. За кримінальним правом України відповідальність за “непридатний замах” настає на загальних підставах, як за попередню злочинну діяльність, виходячи із спрямованості умислу винного.

Аналізуючи приписи англійського права щодо замаху, студент має вказати, що цей інститут сформувався наприкінці XVIII – початку XIX століття. Іще тоді за загальним правом була сформульована норма щодо відповідальності за замах, згідно з якою замахом визнавалась умисна дія, яка безпосередньо пов'язана із вчиненням злочину і може призвести до закінченого злочину, якщо вона не буде перервана і якщо винний не відмовиться від її вчинення. Пізніше за законом Англії про кримінально

караний замах Criminal Attempts Act (1981 р.) замах було визнано статутним злочином. Відповідно до п. 1 ст. 1 цього Закону в замаху на злочин винною може визнаватися особа, якщо вона з наміром вчинити злочин виконає дії, що є більшими, ніж просте готування до вчинення злочину.

Бажано пояснити, за якими критеріями можливе розмежування замаху на злочин і готування до злочину, що таке концепції “найближчого кроку” або “останнього кроку” (*last proximate step*) і як вони використовуються для цього у судовій практиці. Доцільно використати рішення англійських судів.

Потребує розкриття істотних відмінностей українського й англійського кримінального права у вирішенні питань щодо караності незакінченого злочину. Так, у кримінальному праві України згідно із приписами ст. 16 КК України відповідальність за попередню злочинну діяльність настає за статтями 14 і 15 КК України й за тією статтею Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за закінчений злочин. При цьому згідно із положеннями ч. 2 ст. 14 КК України готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності.

При призначенні покарання за готування до злочину і замах на злочин, виходячи із приписів ст. 68 КК України, суд враховує: 1) ступінь тяжкості вчиненого особою діяння; 2) ступінь здійснення злочинного наміру; 3) причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця. Крім того, у КК України наразі є норма, що зобов’язує суд призначати менш суворе покарання за незакінчений злочин порівняно із закінченим злочином (ч. 2, 3 ст. 68). Отже, призначаючи покарання за незакінчений злочин, українські суди у всіх випадках зобов’язані враховувати, що злочин не було доведено до кінця.

Слід звернути увагу на те, що в англійському праві до прийняття Закону про кримінальне право Criminal Law Act (1977 р.) спонукання до будь-якого злочину переслідувалося із обвинувальним актом, що викликало серйозну критику англійських юристів, адже це призводило до того, що спонукання до малозначного злочину розглядалось як більш серйозне діяння, ніж те, на яке воно було спрямовано. З прийняттям Закону про кримінальне право (1977 р.) і

Закону Англії про Суди магістратів (Magistrates' Courts Act, 1980 p.) ця невідповідність була усунута. Наразі спонукання карається на розсуд суду. Однак покарання за нього не може бути більш суворим, ніж за вчинення самого злочину, спонукання до якого здійснювалося.

За змову, спрямовану на вчинення злочину, англійські суди досить часто призначають більш суворе покарання, ніж за відповідний закінчений злочин, вчинений однією особою. Так відбувається тому, що в англійському праві будь-яка форма співучасті вважається більш небезпечним явищем, ніж вчинення злочину однією особою.

Стосовно замаху в Англії діє принцип караності його як аналогічного закінченого злочину. Відповідно до Закону Англії про кримінально караний замах (Criminal Attempts Act, 1981 p.), якщо злочин, на який було вчинено замах, є вбивством чи іншим злочином, за який у законі прямо визначено покарання, то він карається довічним тюремним ув'язненням. У всіх інших випадках замах карається так само, як і відповідний закінчений злочин, але при цьому Законом про кримінальне право (1977 p.) було введено правило, згідно з яким покарання за замах не може перевищувати покарання, передбаченого за вчинення того злочину, на який відбувся замах.

Замах на злочин в теорії французького кримінального права визначається як початок виконання злочинного діяння за відсутності добровільної відмови від його виконання. За французьким правом розрізняються співучасть у вигляді підбурювання, керівництва виконавцями, надання засобів, допомоги та сприяння вчиненню злочину.

У Загальній частині КК ФРН регулюється відповідальність за замах, яким вважається діяння, за якого особа безпосередньо розпочала виконання складу злочину. Добровільна відмова звільняє особу від кримінальної відповідальності. Готування до злочину не є караним, окрім випадків, спеціально передбачених законом. КК виділяє як співучасників: виконавців, підмовників і пособників, причому кожний карається згідно зі ступенем своєї вини.

Практичне заняття 5.

Тема: Обставини, що виключають злочинність діяння за кримінальним правом іноземних держав.

Питання для обговорення:

1. Поняття та система обставин, що виключають злочинність діяння у кримінальному праві Англії та США.

2. Поняття та система обставин, що виключають злочинність діяння у кримінальному праві Франції.

3. Поняття та система обставин, що виключають злочинність діяння у кримінальному праві ФРН.

Реферати, доповіді:

1. Захист від кримінального переслідування у кримінальному праву США.

2. Регламентація правомірності застосування фізичної сили в англо-американському кримінальному праві.

3. Обставини, що виключають протиправність або винуватість діяння у кримінальному праві ФРН.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

При визначенні поняття “необхідна оборона” у кримінальному праві України слід ознайомитися зі змістом ч. 3 ст. 27 Конституції України, ст. 36 КК України та роз’ясненнями Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1 “Про судову практику у справах про необхідну оборону”. Важливим є належне обґрунтування того, що дії, пов’язані з заподіянням шкоди у стані необхідної оборони, є соціально корисними та правомірними. Характеризуючи місце необхідної оборони в системі обставин, що виключають злочинність діяння, необхідно звернути увагу на те, що право на необхідну оборону в Україні визнається природним і невідчужуваним, абсолютним і самотійним правом людини, тому будь-яка особа за наявності відповідної підстави може незалежно від інших можливостей відвернути чи припинити

посягання скористатися цим правом або ж відмовитися від його реалізації. Далі потрібно детально розкрити зміст кожного з обов'язкових елементів підстави необхідної оборони: 1) суспільно небезпечного посягання та 2) необхідності в його негайному відверненні чи припиненні.

З'ясовуючи зміст поняття “необхідна оборона” за кримінальним правом зарубіжних країн, насамперед треба звернути увагу на термінологічні особливості юридичного закріплення цього інституту. Так, у країнах англосаксонської правової системи (Англії, США, Австралії) термін “необхідна оборона” взагалі не вживається, натомість поняття “самооборона” охоплює собою самозахист, захист третіх осіб та власності, а також затримання особи, яка вчинила злочин. У кримінальних кодексах Бельгії, Бразилії, Італії, Куби, Франції та деяких інших країн використовується термін “правомірна оборона” (“правомірний захист”).

Підстава необхідної оборони в іноземних державах також може досить суттєво відрізнятись від тієї, що закріплена в КК України. Наприклад, законодавство багатьох зарубіжних країн містить вказівку на протиправний (КК Австрії, Грузії, ФРН, Нідерландів, Польщі, Угорщини та ін.) або навіть несправедливий (КК Албанії, Бразилії, Колумбії, Панами, Румунії) характер посягання, а не суспільно небезпечний, як це має місце у кримінальному праві України. Тому доцільно не просто наводити визначення необхідної оборони, що містяться у кримінальних законах тих чи інших зарубіжних країн, а й розкривати їх змістовну своєрідність у порівнянні з аналогічними положеннями про необхідну оборону за кримінальним правом України.

Слід виходити з того, що в кримінальному праві України виділяються такі ознаки необхідної оборони: 1) мета оборони; 2) спрямованість (об'єкт) заподіяння шкоди; 3) характер дій особи, яка захищається; 4) своєчасність; 5) співрозмірність оборони. Кожна із зазначених ознак має бути ґрунтовно досліджена. Також необхідно аргументувати, що відсутність хоча б однієї ознаки свідчить або про відсутність самого стану необхідної оборони (наприклад, так звана “передчасна” чи “спізнана” оборона), або про

перевищення її меж (якщо заподіяна шкода є неспіврозмірною з небезпечністю посягання чи обстановкою захисту).

Здійснюючи компаративне дослідження ознак необхідної оборони за кримінальним правом зарубіжних держав, особливу увагу слід звертати на такі ознаки, як своєчасність і співрозмірність оборони. Так, у кримінальному законодавстві нерідко необхідною обороною визнається захист не лише від наявного, а й від майбутнього посягання (КК Австрії, Бразилії, Данії, Латвії, Литви, Угорщини, окремих штатів США та ін.). За загальним правом Англії співрозмірність оборони визначається як “розумна необхідність” при застосуванні сили.

Додатково слід виділяти ознаки, у яких проявляються особливості інституту необхідної оборони в законодавстві зарубіжних країн. Наприклад, на відміну від кримінального права України, дія положень щодо самооборони за правом Англії поширюється як на потерпілих чи інших осіб, так і на працівників поліції, отже, останні визнаються суб'єктами необхідної оборони.

Має бути не лише повністю з'ясовано, що саме вважається перевищенням меж необхідної оборони за кримінальним правом України, а й чітко окреслено випадки, коли таке перевищення тягне кримінальну відповідальність. Також необхідно розкрити вплив різних форм вини (умислу та необережності), помилки, стану сильного душевного хвилювання на відповідальність особи при перевищенні меж необхідної оборони. Окремо слід вказати на передбачені ч. 5 ст. 36 КК України спеціальні види необхідної оборони, за наявності яких обсяг шкоди, що може бути заподіяна нападнику, не обмежується.

Визначаючи межі необхідної оборони за кримінальним законодавством іноземних держав, потрібно виходити з ознаки співрозмірності при застосуванні сили до особи, яка посягає. Зокрема, незважаючи на те, що у кримінальному праві Англії не вироблено чітких правил для визначення цих меж, очевидно, що перевищенням буде вважатися недотримання “розумної необхідності” при заподіянні шкоди. У кримінальному законодавстві країн романо-германської правової системи питання про перевищення меж

необхідної оборони, як правило, регламентовані достатньо детально. Проте, наприклад, КК Франції та ФРН не містять спеціальних норм, якими встановлювалася б відповідальність за злочини, вчинені при перевищенні меж необхідної оборони, отже, зазначена обставина не врахована законодавцем як пом'якшуюча.

Серед обставин, що виключають злочинність діяння, КК ФРН називає необхідну оборону, крайню необхідність. Так, необхідну оборону § 32 КК визначає як захист самої особи, яка обороняється, або іншої особи від наявного протиправного нападу на того, хто обороняється, або на іншу особу. Перевищення меж необхідної оборони виключає відповідальність, якщо особа, яка обороняється, діяла внаслідок помилки, страху чи переляку.

Бажано висловити власну точку зору приводу переваг та недоліків різних законодавчих підходів до необхідної оборони, з'ясувати можливість подальшого розвитку цього інституту кримінального права України з урахуванням досягнень інших країн світу.

Змістовий модуль 2. Вчення про покарання, його цілі, види (систему) та призначення. Інші заходи кримінально-правового характеру (заходи безпеки) у кримінальному праві іноземних держав.

Практичне заняття 6.

Тема: Покарання, його цілі та система (види) за кримінальним правом іноземних держав.

Питання для обговорення:

1. Визначення природи та цілей (мети) покарання у чинному КК України та кримінальному законодавстві іноземних держав.
2. Співвідношення цілей покарання і принципів кримінального права.
3. Соціальна сутність і загально-правові наслідки застосування

покарання.

4. Поняття системи покарань та її значення у кримінальному праві.

5. Класифікація (види) покарань та її критерії.

6. Система покарань у кримінальному праві Англії, США, Франції та ФРН.

Реферати, доповіді:

1. Теорії покарання в доктрині кримінального права.

2. Ефективність системи покарань і проблеми її оптимізації.

3. Проблеми пеналізації та депеналізації.

4. Характеристика окремих видів покарання (проблеми теорії, законодавчої регламентації та практики застосування).

5. Смертна кара в Англії та США.

6. Нові форми виконання позбавлення волі у кримінальному праві Франції.

7. Майнові покарання у кримінальному праві Франції та ФРН.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Вивчення теми потрібно починати із законодавчого визначення покарання, передбаченого в ч. 1 ст. 50 КК України. Потім на основі цих положень слід докладно проаналізувати ознаки покарання за кримінальним правом України, які йому притаманні. Далі необхідно звернути увагу на мету покарання (ч. 2 ст. 50 КК України), а саме: виправлення засудженого, кару та запобігання вчиненню нових злочинів. Зміст кожного складника мети повинен бути розкритий окремо та в їх взаємозалежності. Після цього треба показати, що, на відміну від КК України, КК Франції не містить законодавчого визначення покарання та його мети. При цьому слід зазначити, що у питанні про зміст та мету покарання у доктрині французького кримінального права поширена думка щодо моральної та утилітарної її функції. Це базується на двох основних концепціях права: сучасного неокласицизму та нового соціального захисту. Тому мета покарання – відплата та залякування (сучасний

неокласицизм) та виправлення й ресоціалізація злочинця (новий соціальний захист).

Слід навести визначення поняття “система покарань”, зупинитися на аналізі її ознак за кримінальним правом України. Далі варто показати, що в КК Франції, як і в КК України, також встановлений вичерпний перелік різних видів покарань, які призначаються за вчинення злочинів, проступків та поліцейських порушень. Система покарань за КК Франції побудована саме щодо класифікації злочинних діянь на три групи: покарання кримінальні, виправні та поліцейські. У зв’язку з цим перейти до третього питання, де види покарань потрібно класифікувати за відповідними критеріями. Так, за КК України виділяють покарання: основні та додаткові (ст. 52), загальні та спеціальні, строкові та безстрокові. Для французького права є традиційним поділ покарань на: основні та додаткові, загальнокримінальні та політичні, за колом осіб (покарання щодо фізичних і юридичних осіб). Також заслуговує на увагу, що в переліку покарань кримінального права України та Франції відсутня смертна кара як вид покарання.

Треба розкрити зміст окремих видів покарання – позбавлення волі та штрафу. Доцільно виділити роль і місце, які вони займають серед інших видів покарань у КК України та Франції, та встановити їх види й розміри, нові форми виконання позбавлення волі у Франції – режим напівсвободи та відбування тюремного ув’язнення по частинах. Навести приклади проведення законодавчих змін щодо посилення ролі саме штрафу в українському кримінальному праві, приведення його до вимог європейських стандартів. Варто наголосити, що за КК Франції існує можливість призначення позбавлення волі та штрафу одночасно, як основних видів покарання, а також заміни штрафу позбавленням волі у разі несплати.

Також слід зупинитися на особливостях законодавчих регламентацій караності юридичних осіб за кримінальним правом України та Франції. Юридичні особи за КК України підлягають лише застосуванню інших заходів кримінально-правового характеру. Вони не є суб’єктами кримінального

покарання. Навпаки, дуалістичний характер французької системи кримінального покарання передбачає для юридичних осіб застосування саме покарання.

Видами покарання у Великій Британії є позбавлення волі, випробування, штраф. Додатково можуть призначатися позбавлення прав водія, заборона на заняття певною діяльністю, а також надання безоплатних послуг суспільству на строк не менше сорока і не більше двохсот сорока годин. Смертна кара може призначатись у виняткових випадках: зрада державі та піратство, поєднане з насильством.

Що стосується позбавлення волі, то його строки передбачені в окремих статутах, але якщо в статуті такий строк не визначений, він не може перевищувати двох років. За загальним правом строк позбавлення волі встановлюється судом. Позбавлення волі може бути призначено і на невизначений строк, а також довічно (наприклад, за умисне вбивство).

Кримінальне право США сформувалося і розвивалося під впливом англійського прецедентного права. Проте в американському праві відразу ж все більшого значення стали набувати акти Конгресу і законодавчих органів окремих штатів. США – федеративна держава, в якій діють федеральні кримінальні закони та кримінальні закони окремих штатів. Ці дві системи існують паралельно, причому федеральні кримінальні закони встановлюють лише відповідальність за злочини, що посягають на безпеку США (зрада, шпигунство), а також за злочини федеральних службовців та інші злочинні інтереси, що стосуються декількох або всіх штатів (торгівля і збут наркотиків, крадіжки автомобілів тощо). Більшість злочинів передбачена в законодавстві окремих штатів.

Майже у всіх штатах на даний час прийняті нові кодекси. Основою для прийняття цих кодексів був Зразковий Кримінальний кодекс США (1962 року), який розроблений інститутом американського права, а тому не має офіційного характеру. Але через те, що Зразковий КК увібрав у себе досвід розвитку американського кримінального права, він справив визначальний вплив на нову

кодифікацію. І хоча кримінальні кодекси штатів мають свої особливості, основні положення Зразкового КК, сприйняті ними, дають можливість однаково тлумачити головні інститути кримінального права. Водночас норми загального (прецедентного) права продовжують грати істотну роль у тлумаченні і застосуванні кримінальних законів, залишаючись одним із джерел кримінального права.

Покараннями в США є смертна кара, позбавлення волі, пробація, штраф. Верховний суд США обмежив застосування смертної кари в окремих штатах лише вчиненням тяжкого вбивства або позбавленням життя внаслідок іншого тяжкого злочину. Смертна кара в різних штатах виконується в різні способи: електричний стілець, газова камера, введення смертельної ін'єкції, повішення, розстріл. У деяких штатах смертна кара замінюється довічним ув'язненням.

Головним видом покарання у цій правовій сім'ї залишається позбавлення волі. У Великій Британії це тюремне ув'язнення, максимальний строк якого становить 25 років. Практикою вироблено систему певних стандартів призначення цього виду покарання за різні злочини (систему тарифів).

Позбавлення волі в США може бути призначено на різні строки, причому через систему абсолютного складання покарання за сукупністю злочинів ці строки набагато перевищують середню тривалість життя, наприклад, строк більше 120 років або засудження на два довічних ув'язнення. Це робиться заради того, щоб винна особа ні в якому разі не змогла вийти з місць позбавлення волі, навіть при застосуванні амністії та помилування.

Встановлюється можливість винесення невизначених вироків, де покарання передбачається в межах якогось строку з наданням особливим комісіям або навіть адміністрації місця позбавлення волі вирішувати питання про умовно-дострокове звільнення засудженого.

Пробація полягає в залишенні засудженого на волі з обов'язковим контролем за його поведінкою. Порухення умов пробації може тягти її заміну позбавленням волі.

Штраф – міра покарання, яка призначається за менш тяжкі злочини. За тяжкі злочини можуть бути призначені величезні суми, причому не виключається одночасне застосування позбавлення волі на тривалі строки.

Смертна кара у Франції скасована. Позбавлення волі існує у вигляді довічного ув'язнення або на певні строки – до тридцяти років, широко передбачені застосування штрафів, додаткові покарання у вигляді позбавлення або заборони певних прав (наприклад, прав водія, володіння зброєю тощо). В разі рецидиву покарання збільшуються, а у деяких випадках можуть подвоюватися. При призначенні покарання суд має широкі повноваження з пом'якшення покарань, застосування їх нижче нижчої межі або переходу до іншого, більш м'якого покарання.

Правовими наслідками вчинення злочину за КК ФРН є міри покарання і заходи виправлення та безпеки. До основних покарань належать позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років або довічне ув'язнення та штраф. КК обмежує застосування короткострокового позбавлення волі. Так, позбавлення волі на строк до шести місяців призначається судом тільки за особливих обставин. Якщо санкція закону не передбачає штрафу, то позбавлення волі на строк до шести місяців може бути замінене штрафом. Призначення штрафу залежить від майнового стану суб'єкта, причому він обчислюється в спеціальній одиниці – “денний прибуток”. Додатковими покараннями є позбавлення прав водія, права обіймати громадські посади, обирати і бути обраним.

У КК Німеччини широко передбачене застосування “звільнення з випробуванням” у разі засудження до позбавлення волі на строк не більше двох років. На такого засудженого можуть бути покладені певні обов'язки (наприклад, відшкодувати завдані збитки, пройти навчання та ін.).

Практичне заняття 7.

Тема: Призначення покарання за кримінальним правом іноземних держав.

Питання для обговорення:

1. Принципи призначення покарання у кримінальному праві іноземних держав.
2. Засади призначення покарання у кримінальному праві іноземних держав.
3. Інститут пробації у кримінальному праві Англії, США та Франції.
4. Умовна відстрочка виконання покарання у кримінальному праві ФРН.
5. Умовно-дострокове звільнення від покарання у кримінальному праві іноземних держав.

Реферати, доповіді:

1. Інститут умовної відстрочки виконання покарання та інститут умовного звільнення від відбування покарання у кримінальному праві Англії.
2. Звільнення від відбування покарання у кримінальному праві іноземних держав.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Призначення покарання є важливим елементом системи кримінальної юстиції й істотно впливає на здійснення правосуддя та захист суспільства. Це досягається шляхом забезпечення превентивного впливу на засудженого для запобігання злочинній діяльності та вчиненню нових злочинів. Водночас важливо, щоб призначення покарання було таким, яке є не лише справедливим, а й суспільством сприймалося як справедливе, а також забезпечувало відшкодування шкоди потерпілим особам. Додатково покарання має впливати на реабілітацію (виправлення) засудженого. Реалізація відповідної мети покарання значною мірою залежить від закріпленого в законі про кримінальну відповідальність підходу до визначення тих чи інших правових механізмів, які використовуються при призначенні покарання.

Насамперед зазначимо, що засади призначення покарання у кримінальному законодавстві деяких іноземних держав істотно не відрізняються від тих, що передбачені КК України. Так, у КК Іспанії засади призначення покарання визначені у Главі II „Загальні правила призначення покарання” Загальної частини цього Кодексу. Зокрема, до них належать:

положення, які встановлюють, що покарання призначається в межах закону; положення, які регламентують особливості призначення покарання при вчиненні незакінченого злочину та злочину, вчиненого у співучасті, а також врахування обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання. Разом із тим у п. 1 ст. 66 КК Іспанії передбачено такі правила призначення покарання: 1) якщо відсутні обтяжуючі чи пом'якшуючі обставини або коли є і ті й інші, Суд або Трибунал індивідуалізує покарання, призначаючи його строк відповідно до особистих обставин злочинця і ступеня тяжкості злочину, про що зазначається у вирокі; 2) за наявності однієї або кількох пом'якшуючих обставин суди або трибунали призначають покарання за нижньою межею, встановленою у санкції статті; 3) за наявності однієї або кількох обтяжуючих обставин суди або трибунали призначають покарання за верхньою межею, визначеною у санкції; 4) за наявності однієї або кількох обставин, що пом'якшують покарання, суди або трибунали можуть призначити покарання на один або два ступені нижче, ніж передбачено в Законі, тривалість якого відповідає змісту і кількості вказаних обставин.

Чітким є підхід до визначення правових наслідків вчинення сукупності злочинів, до яких належать як правила поглинання більш суворим покаранням менш суворого, так і правила складання покарань. Однак ці правила не існують як альтернативні, тобто такі, що можуть бути призначені у випадку будь-якої сукупності злочинів. Так, у ст. 73 КК Іспанії зазначено, що винному у вчиненні двох або більше злочинів або проступків призначається покарання, передбачене за різні правопорушення, для їх сукупного виконання, якщо це можливо, за характером і наслідками. При цьому ст. 75 КК Іспанії встановлює: якщо всі або яке-небудь із покарань, передбачених за різні правопорушення, не можуть бути виконані засудженим одночасно, вони виконуються поступово відповідно до тяжкості. І лише у ст. 77 КК Іспанії, в якій регламентовано правило поглинання покарань, передбачено, що у тих випадках, коли одне діяння становить два або більше правопорушень, або коли одне з них є необхідним засобом іншого, призначається покарання, передбачене за більш тяжке правопорушення -

ближче до верхньої межі, але воно не може перевищувати сумарний строк покарань, якби вони призначались окремо на рівні середньої санкції за кожен злочин [4]. Таким чином, порівняно із КК України КК Іспанії визначає вичерпні випадки, в яких (за умови сукупності злочинів) застосовується правило поглинання покарання, причому загальним правилом при сукупності злочинів є складання цих покарань.

Особливістю КК порівняно з КК України є положення, яким встановлено межі зменшення покарання, якщо таке покарання призначається нижчим від найнижчої межі, передбаченої санкцією статті. За наявності кількох пом'якшуючих обставин згідно зі ст. 67 КК Італії призначене покарання після зменшення не може бути меншим 10 років позбавлення волі, розмір інших видів покарання не може бути нижчим однієї четвертої встановленого покарання. Умовне покарання відповідно до КК Італії може бути призначене лише у тому разі, якщо засудженому призначено покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років або грошове стягнення. Крім того, у вказаному Кодексі встановлено особливі умови призначення умовного засудження залежно від віку особи, яка вчинила злочин. Так, для неповнолітнього умовне засудження може бути застосовано, якщо призначене йому покарання не перевищує трьох років позбавлення волі, а для осіб віком від 18 до 21 року або понад 70 років – якщо покарання не перевищує двох років і шести місяців позбавлення волі. Отже, порівняно із вітчизняним кодексом КК Італії допускає застосування умовного засудження особи у разі вчинення нею менш тяжких злочинів, ніж це передбачено у КК України.

Своєрідний підхід до визначення основних принципів призначення покарання міститься у КК Франції. Незважаючи на дискусії, що тривають щодо обрання однієї з концепцій, яку було б покладено в основу процесу призначення покарання, а йдеться в тому числі, про збільшення чи мінімізацію меж суддівського розсуду, однак єдиним є підхід, згідно з яким покарання має бути максимально індивідуалізованим. У свою чергу, в контексті питання про межі суддівського розсуду прихильники теорії нового соціального захисту

відстоюють позицію закріплення максимальних меж суддівського розсуду, зокрема шляхом визначення в законі про кримінальну відповідальність лише верхніх меж призначення покарання. Сучасні ж неокласики висловлюють критичні зауваження щодо такого підходу, наполягаючи на тому, що він наділяє суд не виправдано великими повноваженнями стосовно пом'якшення покарання та призначення різноманітних пільг.

Основними способами призначення покарання при сукупності злочинів відповідно до КК Франції є повне або часткове їх складання. Однак за умови вчинення злочинів, за які передбачено однаковий вид покарання, особі призначається вказаний вид покарання у найбільш суворому розмірі, визначеному санкцією відповідної статті. Крім того, особливість КК Франції полягає в тому, що в ньому закріплено правило про призначення покарання при рецидиві. Залежно від тяжкості нового злочину особі може бути призначено покарання, яке значно перевищує санкцію відповідної статті. Наприклад, особі, яка вчинила новий злочин, за який передбачено максимальне покарання у виді позбавлення волі на строк від одного до 10 років, може бути призначено покарання, яке удвічі перевищує максимально визначений строк.

Найбільш своєрідний підхід до визначення заходів кримінально-правового впливу на особу встановлено у кримінальному законодавстві ФРН, яке передбачає не лише міру покарання для осіб, які вчинили злочинні діяння, а й заходи безпеки, що можуть застосовуватись до осіб, вина яких у вчиненні злочину не доведена, однак вони становлять потенційну небезпеку для суспільства. Дослідники другого із зазначених інститутів наголошують на його дискусійності з позицій відповідності традиційним та усталеним засадам кримінальної відповідальності, при цьому вказуючи на наявність певної логіки, яка ґрунтується на встановленні засобів недопущення (превенції) злочинних діянь, а не лише кримінально-правовому реагуванні на їх наслідки. Зокрема, заходами безпеки є: 1) поміщення в психіатричну лікарню; 2) поміщення у медичний заклад для алкоголіків та наркоманів; 3) превентивне ув'язнення; 4) здійснення нагляду; 5) позбавлення водійських прав; 6) заборона займатись

певним видом професійної діяльності.

Застосування перших двох наведених заходів безпеки передбачає поєднання таких факторів, як наявність певних медичних показань (психічне захворювання, наркотична чи алкогольна залежність тощо), та їх поєднання із ймовірністю очікування від такої особи повторної суспільно небезпечної поведінки в майбутньому. Між тим найбільш дискусійним заходом виправлення і безпеки є застосування до засудженого превентивного ув'язнення, мета якого – надійна охорона суспільства від схильних до злочину осіб. Злочинець, щодо якого було застосовано цей захід, залишається ув'язненим після відбуття ним строку позбавлення волі у тому випадку, якщо при проведенні стосовно нього комплексної експертизи було встановлено або може бути встановлено його потенційну небезпечність для суспільства через схильність до вчинення тяжких злочинів, що можуть заподіяти значну психічну або фізичну шкоду його жертві або велику економічну шкоду. Згідно зі ст. 66 КК ФРН превентивне ув'язнення може бути призначене в процесі винесення вироку. Передумовою для призначення такого заходу виправлення і безпеки є негативний висновок про потенційну небезпечність засудженого з огляду на оцінку його особистості, походження, виховання, біографії, інтелекту, а також на підставі вчинених ним діянь. Також поряд із призначенням превентивного ув'язнення при ухваленні вироку рішення про його призначення може бути прийняте і під час відбування засудженим покарання у виді позбавлення волі, якщо виявиться, що від засудженого можна очікувати вчинення істотних протиправних дій, якими може бути заподіяно значну психічну або фізичну шкоду потерпілим.

З урахуванням інших механізмів кримінально-правового впливу зауважимо, що за загальним правилом відповідно до КК ФРН умовне відбування покарання може бути призначене, якщо покарання засудженого не перевищує одного року позбавлення волі. У виняткових випадках це правило, враховуючи особу винного та обставини вчинення діяння, може бути застосоване, якщо покарання засудженого становить від одного до двох років

позбавлення волі.

У німецькому кримінальному законі детально визначені обставини, які мають враховуватись при призначенні покарання, а саме: спонукальні мотиви й мета особи, що вчинила злочин; хід думок, які призвели до вчинення злочинного діяння; воля, виявлена під час його вчинення; ступінь порушення обов'язків; спосіб вчинення та винні наслідки діяння; попереднє життя правопорушника, його особисті та матеріальні умови, а також поведінка особи після вчинення діяння, особливо його зусилля відшкодувати заподіяну шкоду і досягти угоди з потерпілим.

Згідно з параграфом 1 ст. 53 КК Польщі, розміщеної у Главі VI „Правила призначення покарання та кримінально-правових заходів”, суд призначає покарання на свій розсуд в межах, передбачених законом, звертаючи увагу на те, щоб його суворість не перевищувала ступеня вини, враховуючи ступінь суспільної небезпечності діяння, а також враховуючи попереджувальні та виховні цілі, які можуть бути досягнуті щодо засудженого, і потреби у сфері формування правової свідомості суспільства. Також КК Польщі містить положення, відповідно до якого, якщо за вчинення злочину передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, суд може замість покарання у виді позбавлення волі призначити штраф або обмеження волі, особливо якщо він одночасно застосовує і кримінально-правовий вплив. Разом із тим доцільно зазначити про дві особливості вказаного Кодексу, в якому регламентовано випадки призначення умовного порядку відбування покарання, а також призначення покарання, що нижче від межі, встановленої кримінальним законом. Так, у параграфі 6 ст. 60 КК Польщі вказано, що надзвичайне пом'якшення покарання зумовлює необхідність дотримання таких правил: 1) якщо вчинене є тяжким злочином, суд призначає покарання у виді позбавлення волі не нижче однієї третини нижньої межі покарання, встановленої в санкції; 2) якщо вчинене є менш тяжким злочином, при цьому нижньою межею, визначеною в санкції статті, є покарання у виді позбавлення волі не менше одного року, суд призначає штраф, обмеження волі або

позбавлення волі; 3) якщо вчинене діяння є менш тяжким злочином, при цьому нижньою межею, встановленою в санкції, є позбавлення волі строком до одного року, суд призначає штраф або обмеження волі.

Таке надзвичайне пом'якшення покарання згідно з КК Польщі може бути як факультативним, так і обов'язковим. Так, обов'язкове пом'якшення покарання (призначення нижче від найнижчої межі або умовне звільнення) має бути здійснене у таких випадках: 1) особою, яка вчинила злочин у співучасті, надано інформацію, що стосується інших осіб, які вчинили злочин, або інших істотних особливостей відповідного діяння; 2) за клопотанням прокурора більш м'яке покарання або умовне звільнення від відбування покарання може бути застосовано до особи, яка безвідносно до злочину, в якому вона обвинувачується, повідомляє невідомим органам слідства інформацію, пов'язану з іншим злочином, за який передбачено покарання понад п'ять років позбавлення волі.

У свою чергу, щодо призначення умовного покарання в КК Польщі міститься положення, згідно з яким суд, призначаючи покарання у виді позбавлення волі на строк до 5 років, може умовно відстрочити його виконання на випробувальний строк тривалістю до 10 років, якщо визнає, що попри те, що покарання не виконано, винна особа не вчинить нових злочинів. Обов'язковою умовою призначення умовного покарання є повідомлення особою інформації про осіб, які брали участь у його вчиненні, інші істотні обставини його вчинення, а також стосовно надання доказів або інформації про вчинення злочину, які були невідомі органу, що здійснює розслідування.

На відміну від КК України, спеціальні правила щодо порядку врахування обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання, закріплено в КК Туреччини. Так, згідно зі ст. 29 вказаного Кодексу у разі якщо законом передбачено збільшення або зменшення покарання, суд спочатку визначає покарання без урахування обтяжуючих чи пом'якшуючих обставин, а потім збільшує чи зменшує покарання, беручи до уваги пом'якшуючі чи обтяжуючі обставини. За наявності кількох обтяжуючих або пом'якшуючих обставин

збільшення або зменшення покарання спочатку має бути здійснене за первинною обставиною. При цьому, якщо деякі обставини вимагають збільшення, а деякі - зменшення покарання, то спочатку здійснюється збільшення.

Унікальним є КК Сан-Марино, який, на відміну від інших законів про кримінальну відповідальність, не лише містить положення про необхідність врахування судом тяжкості злочину та особи винного при призначенні покарання, а й на нормативному рівні визначає критерії наведених обставин. Так, відповідно до ст. 88 КК Сан-Марино критеріями оцінювання тяжкості злочину є наявність ознак підступності, обману, хитрощів та інших обставин, які стосуються часу і місця вчинення злочину; значної чи особливо значної майнової шкоди, заподіяної потерпілому; наявності ознак особливої жорстокості, або навпаки, гніву, спровокованого діями третіх осіб. При цьому в ст. 89 КК Сан-Марино наведено критерії оцінки особи винного, зокрема: вчинення злочину під час ухилення від виконання вироку суду, ухваленого за попередній злочин; фактор відшкодування шкоди, заподіяної до ухвалення вироку; фактор добровільного зізнання у вчиненні злочину; поведінка під час вчинення злочину; мотиви злочину; спосіб життя до вчинення злочину тощо.

Детальний перелік відповідних обставин визначено і в КК Швеції, до них належать: чи була заподіяна фізична шкода особі, яка вчинила злочин; чи вжив засуджений усіх можливих заходів для того, щоб запобігти або мінімізувати шкідливі наслідки злочину; чи з'явилась особа із зізнанням про вчинення злочину; чи настануть для засудженого наслідки, пов'язані з його професійною або підприємницькою діяльністю; чи настануть для засудженого у разі застосування до нього покарання, зумовленого каральною цінністю злочину, негативні наслідки, зумовлені його віком або станом здоров'я; чи існують інші обставини, які вимагають більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Тобто, можна стверджувати, що кримінальним кодексам країн континентальної Європи, як і Кримінальному кодексу України, здебільшого притаманні абстрактні формулювання загальних положень, які регламентують

правові підстави для обрання того чи іншого виду та розміру покарання, що призначається особі за вчинення злочину. Разом із тим, порівнюючи положення вітчизняного кримінального закону щодо врахування обставин, які пом'якшують чи обтяжують покарання, із нормами кодексів іноземних держав, можемо стверджувати, що перевагою деяких кодексів є спосіб детального визначення ними відповідних обставин при призначенні покарання; окремі положення, що регулюють звільнення від відбування покарання з випробуванням. Також у кодексах іноземних держав наведено більш суворі вимоги (можливість його застосування у разі вчинення менш тяжких злочинів, ніж ті, що передбачені в КК України; визначення особливих умов умовного засудження, зокрема надання інформації щодо злочину, тощо) для застосування відповідного механізму. Порівняння норм, що регламентують призначення більш м'якого покарання, ніж передбачене законом, дає змогу стверджувати, що перевагою кодексів окремих держав є закріплення в них положень, які встановлюють межі „зменшеного” покарання, що може призначатись особі, вихід за які є неприпустимим. Такі висновки можуть бути використані для удосконалення вітчизняного правового інституту призначення покарання.

Практичне заняття.

Тема: Інші заходи кримінально-правового характеру (заходи безпеки) у кримінальному праві іноземних держав.

Питання для обговорення:

1. Поняття інших заходів кримінально-правового характеру (заходів безпеки).
2. Види інших заходів кримінально-правового характеру.
3. Заходи безпеки у кримінальному праву Англії та США.
4. Заходи безпеки у кримінальному праві Франції.
5. Заходи виправлення та безпеки у кримінальному праву ФРН.

Реферати, доповіді:

1. Продовжене тюремне заточення як захід безпеки у кримінальному праві Англії та США.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Заходи безпеки є різновидом реакції держави на діяння, яке є суспільно небезпечним (шкідливим) і передбачене кримінальним правом як протиправне. В українському кримінальному праві такі заходи розглядаються як дії обмежувального характеру, що застосовуються від імені держави за мотивованим рішенням суду до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене кримінальним законом, і становить небезпеку для суспільства, спрямовані на запобігання і припинення порушення права або на припинення дій, що порушують (або здатні порушити) інтереси інших осіб, суспільства, держави, усунення передумов криміногенної ситуації, запобігання вчинення такою особою нових суспільно небезпечних діянь, а також на захист прав та інтересів суспільства і держави від суспільно небезпечних посягань з боку такої особи.

В іноземних спеціальних джерелах визнається, що система боротьби суспільно небезпечними діяннями за логікою речей визнається дуалістичною. Вона включає в себе: а) міри покарання, що обов'язково передбачають вину суб'єкта за діяння, б) заходи виправлення і безпеки, застосовувані і за відсутності вини та спрямовані на превенцію злочинів. Безумовною є та обставина, що заходи безпеки, як особливий перелік санкцій (примусу), є відмінними від покарання і вони притаманні законодавству практично всіх держав, починаючи з 30-ти років минулого сторіччя. Відтоді і в законодавстві, і в теорії домінує дуалістична система кримінальних санкцій. У той час, як покарання за мету ставить відплату, моральне застереження і загальну превенцію через залякування. У той же час заходи безпеки мають на меті лікування і виправлення винуватця кримінального діяння. Заходи безпеки введені, щоб спеціально превентивно впливати на певні категорії винуватців, щодо яких покарання не є адекватною реакцією.

Зачатки заходів безпеки існували ще в римському праві. У середньовічному німецькому кримінальному праві зачинателем ідеї заходів безпеки був Е. Клейн, який уже в кінці XVIII століття розрізняв покарання і заходи безпеки. Заміну мір покарання заходами безпеки (соціального захисту) розвивала італійська позитивна (антропологічна) школа. Більш помірною була позиція соціологічної та неокласичної шкіл, які говорили про заходи безпеки як додаткові санкції до покарання, що справило великий вплив на законодавство багатьох країн.

У чинному кримінальному законодавстві різних країн розглядувані заходи мають різну назву. Але найчастіше їх іменують як заходи безпеки.

Як вже відзначалося, особливість англійського кримінального права полягає у відсутності Кримінального кодексу. Однак, у кримінальному законодавстві Англії діє велика кількість законів, які присвячені регулюванню кримінальної відповідальності. Найбільш значущим, як видається, є Закон про кримінальну юстицію 2003 року (далі – Закон 2003 р.), у зв'язку з регламентацією у ньому широкого кола кримінально-правових положень. У ч. 12 вищезгаданого закону розміщені норми, які закріплюють деякі накази, які суд може винести особі, котра засуджена за кримінальне правопорушення. Серед них – накази, у яких можуть бути передбачені: 1) вимога щодо неоплачуваної праці; 2) вимога щодо реабілітації; 3) вимога пройти конкретну програму; 4) вимога щодо забороненої діяльності; 5) вимога про комендантську годину; 6) вимога про виключення (відповідно до ч. 1 ст. 205 Закону 2003 р. „вимога про виключення” означає стан, який забороняє правопорушнику в'їжджати в місце, зазначене в наказі, протягом зазначеного періоду); 7) вимога про проживання (у ч. 1 ст. 206 Закону 2003 р. „вимога про проживання” означає вимогу про те, що протягом періоду, зазначеного у наказі, правопорушник повинен проживати в місці, зазначеному в наказі); 8) заборона виїзду за кордон; 9) вимога щодо лікування психічних розладів; 10) вимога щодо реабілітації від наркотичної, алкогольної залежності; 11) вимога підлягати електронному моніторингу та інші. У Законі 2003 р. передбачено умови накладення таких

обмежень, строки і кожна з цих вимог додатково регламентовані у окремій статті, де роз'яснено поняття, що стосуються конкретної вимоги.

Закон про кримінальну юстицію та імміграцію 2008 року (далі – Закон 2008 р.) ввів кримінальну відповідальність за володіння порнографічними зображеннями жорстоких статевих актів, що загрожують життю людини або здатних привести до серйозних травм, зображень зоофілії або некрофілії; створив низку нових видів кримінально-правових заходів, що можуть бути застосовані до винного, серед яких – наказ про насильницького злочинця та інше. У ч. 7 вищезгаданого Закону детально описано положення щодо застосування цього інституту – наказу про насильницького злочинця. Частина 1 ст. 102 Закону 2008 р. передбачає, що у наказі про насильницького злочинця можуть міститись заборони, обмеження або умови, що перешкоджають злочинцеві: а) відвідувати будь-яке визначене приміщення або будь-яке зазначене місце (чи то взагалі, чи на певний час); 2) відвідувати будь-яку зазначену подію; 3) мати будь-який або конкретний контакт з будь-якою вказаною особою.

У США діє Звід законів США, у ньому закладені основоположні норми, зокрема кримінальної відповідальності, він є кодифікацією за предметом загальних та постійних законів. У Розділі 227 Частини II Глави 18 Зводу США „Злочини та кримінальний процес” визначено такі види осуду: пробація, штраф, ув'язнення. Інститут пробації може містити схожі обов'язки для засудженого, наприклад, у п.п. 6, 13 ст. 3563 Зводу передбачено, що у разі застосування судом пробації можуть бути передбачені умови, яких повинен дотримуватись засуджений: б) утримуватися від відвідування певних видів місць або від спілкування із зазначеними особами; 13) проживати у визначеному місці чи районі або утримуватися від проживання у визначеному місці чи районі. Розділ 119 Частини I Глави 18 Зводу містить положення щодо електронного моніторингу злочинців. Цей захід передбачає постійне носіння засудженим спеціального електронного датчика і за сигналами якого уповноважені особи мають можливість стежити за місцем перебування засудженого, а також

контролювати наявність датчика на його тілі тощо.

Нині пробація у США розглядається як найкраща альтернатива ув'язненню, яка сприяє найменш суворій реабілітації засудженого.

Можна констатувати, що у представників англо-американської системи права регламентовані обов'язки, які обмежують особу у здійсненні певних прав, призначення і дотримання яких забезпечене кримінальним законодавством. Ці обмеження нагадують за своєю суттю обмежувальні заходи за КК України. Зважаючи на складність системи законодавства та визначну роль судового прецеденту у державах англо-американської правової сім'ї, різновиди обмежувальних заходів реалізуються через суміжні інститути.

У КК ФРН ці заходи йменуються як заходи виправлення і безпеки, у Кримінальному законі Чеської Республіки 1961 р. – охоронні заходи, у Кримінальному кодексі Нідерландів 1881 р. – заходи. У Кримінальному законі Угорщини – заходи у КК Румунії 2004 р. – заходи нагляду, зобов'язуючі засудженого. У КК Литовської Республіки 2000 р. глава IX має назву „Заходи кримінального впливу і їх призначення”. Такими заходами є: 1) заборона користуватися спеціальним правом, 2) відшкодування або загладжування майнової шкоди, 3) безоплатні роботи, 4) внесок до фонду осіб, які постраждали від злочину (ст. 67).

У КК Республіки Польща 1997 р. розрізняються покарання та каральні заходи. Різниця між покараннями і каральними заходами, яка полягає у неоднорідному характері останніх. Покарання можуть бути призначені самостійно тільки як реакція на вчинений злочин, засоби ж каральні виступають у системі карної реакції на вчинене заборонене діяння або як: 1. Засіб каральний і тут може виконувати роль: а) самосійної реакції на вчинене заборонене діяння (ст. 50 і 60 § 7 КК) або б) засобу, призначеного кумулятивно з іншим покаранням 2. Засіб каральний, що виконує функцію обов'язку, що покладається на злочинця у рамках призначених засобів пробаційних (ст. 67 § 3 і ст. 72 § 2 КК). 3. Засіб каральний, призначуваний титулом засобу забезпечуючого (ст. 99 КК).

У КК КНР 1979 р., реформованому в 1997 р., серед основних покарань значиться нагляд (п. 1 ст. 33). Нагляд встановлюється на строк від 3 місяців до 2 років. Засуджений у цей час перебуває під безпосереднім контролем органів громадської безпеки (ст. 38) і зобов'язаний виконувати наступні правила: 1) дотримуватись законів, адміністративних правоположень, підлягати контролю; 2) без дозволу органів виконання вони не можуть користуватися правом на свободу слова, друку, зборів, вуличних походів і демонстрацій; 3) відповідно до вказівок органів виконання доповідати про свою діяльність; 4) дотримуватись вказівок органів виконання про відвідини гостей; 5) при виїзді з міста, повіту проживання або при переїзді на інше місце потрібно доповідати органам виконання і одержувати від них дозвіл (ст. 39). По суті, цей вид покарання є заходом безпеки.

У Пенітенціарному кодексі Республіки Естонія 2001 р. виділені „інші заходи впливу”, серед яких є конфіскація предметів злочину, психіатричне лікування і заходи впливу, застосовувані до неповнолітніх.

У КК Франції заходи безпеки структурно не виділяються, хоча ця країна першою ввела в 1885 р. в КК інститут релігації (довічне вислання в колонію), що по суті було заходом безпеки, хоч і фігурувало як покарання. В той же час у КК Франції існує інститут відстрочки виконання покарання з режимом випробування (підвідділ 4 відділу II „Про способи індивідуалізації покарань» розділу III „Про покарання” книги Першої). До заходів контролю відносяться: п. 1. Явка по виклику судді по виконанню покарань або призначеного соціального працівника; п. 2. Прийняття відвідин соціального працівника і надання йому відомостей або документів, необхідних для здійснення контролю за засобами існування засудженого і контролю за виконанням ним своїх обов'язків; п. 3. Попередження соціального працівника про зміну свого місця роботи; п. 4. Попередження соціального працівника про зміну свого місця проживання або будь-якого від'їзду, тривалість якого перевищує п'ятнадцять днів, і повідомлення про своє повернення; п. 5. Одержання попереднього дозволу судді з виконання покарань про будь-який від'їзд за кордон і, якщо це

може завадити виконанню засудженим своїх обов'язків, про будь-яку зміну місця роботи або проживання (ст. 132 – 144)

При цьому суд, який виніс обвинувальний вирок, або суддя з виконання покарань можуть спеціально покласти на засудженого виконання одного або декількох наступних обов'язків: по-перше, здійснювати яку-небудь професійну діяльність або пройти курс освіти чи професійного навчання; по-друге, проживати у певному місці; по-третє, підпорядковуватись заходам медичного спостереження, лікування або догляду, за необхідності – в режимі шпиталізації; по-четверте, підтверджувати свою участь у сімейних витратах або регулярно виплачувати аліменти, по яких він є боржником; по-п'яте, відшкодувати повністю або частково шкоду, завдану злочинним діянням, відповідно до своїх фінансових можливостей, навіть за відсутності рішення за цивільним позовом; по-шосте, підтверджувати внесення до державної скарбниці сум, належних за виконанням вироку відповідно до своїх фінансовими можливостей; по-сьоме, утримуватись від водіння транспортних засобів деяких категорій, що визначаються категоріями водійського посвідчення, передбаченого Дорожнім кодексом Франції, тощо. Перелік зобов'язань, що можуть бути покладені на засуджених, є вичерпним. Заходи допомоги мають своєю метою сприяння зусиллям засудженого, спрямованим на його соціальну реадaptaцію. Ці заходи, виражені у формі допомоги громадського характеру і, якщо це необхідно, у формі матеріальної допомоги, застосовуються службою пробації із залученням у необхідних випадках будь-яких державних і приватних організацій.

Термін „заходи безпеки” міститься у КПК Франції (ст.137). До заходів безпеки у їх традиційному розумінні як превентивних заходів французькі юристи відносять: а) заходи захисту, допомоги, нагляду і виховання, застосовувані до неповнолітніх, які вчинили правопорушення; б) заходи, передбачені чинним КК Франції як обов'язкові при наданні відстрочки покарання; в) деякі додаткові покарання: спеціальну конфіскацію, заборону проживати у визначених місцях, закриття якого-небудь закладу, що належить

засудженому на праві власності, заборону зберігання чи носіння зброї, позбавлення права водія тощо.

У КК ФРН перелік заходів виправлення і безпеки міститься в ст. 61. Це поміщення до психіатричної лікарні, поміщення до установи ізоляції для алкоголіків або наркоманів, превентивне ув'язнення, встановлення нагляду, позбавлення дозволу керувати автотранспортним засобом, заборона на професію. Стаття містить лише перелік тих можливих заходів виправлення та безпеки, що регламентуються КК. Інші заходи передбачає право призначення додаткового покарання, зокрема, позбавлення свідоцтва на право полювання, заборону утримання тварин. Заходами виправлення і безпеки є також примусові заходи виховного характеру, які застосовуються до неповнолітніх відповідно до закону про відправлення правосуддя у справах неповнолітніх і щодо діянь, вчинених неповнолітніми (§§ 9, 14 та ін.).

Ще одну групу заходів становлять ті, які КК ФРН прямо не відносить до заходів виправлення і безпеки, як не визнає і видами покарання (глава 7 розділу 3 „Правові наслідки діяння”). Вони займають проміжне місце між покараннями і заходами виправлення і безпеки, але, судячи з порядку розміщення у КК параграфів про них, а також з того, що вони можуть застосовуватись у разі вчинення протиправного і водночас не обов'язково винного діяння, за своїм статусом вони тяжіють до останніх.

У кримінальному праві іноземних держав правовий статус кримінально-правових заходів безпеки може вирішуватись по-різному. Так, у ст. 131-10 № КК Франції сказано, що якщо це передбачено законом, злочин або проступок можуть бути покарані одним або декількома додатковими покараннями, яким піддаються фізичні особи, що тягнуть за собою заборону, позбавлення, неправоздатність або вилучення якогось права, припис певного догляду або обов'язок діяти, приведення у нерухомість або конфіскацію якої-небудь речі, закриття якої-небудь установи або афішування винесеного рішення чи його поширення у пресі або у будь-якому іншим способом аудіо-відеоповідомлення. Тут, зокрема, афішування судового рішення щодо злочинного діяння має статус

додаткового покарання. А за Кримінальним законом Республіки Сербія публічне оголошення присуду (вироку) має статус заходу безпеки (п. 9 абз 1 ст. 79). За цим законом (п. 5 абз. 1 ст. 79) заборона здійснення професії, діяльності і посади є заходом безпеки. Заходом безпеки є заборона на професію за КК ФРН (п. 6 §61).

Слід зазначити, що у Кримінальному законі Республіки Сербія крім покарання (глава четверта „Покарання”) та заходів безпеки (глава шоста „Заходи безпеки”), виділяються ще заходи застереження (глава п'ята). Це умовне засудження і судове попередження (ст.ст. 64 – 77). Вони застосовуються до винуватця легшого кримінального діяння, коли не застосовується покарання і можна очікувати, що їх застереження через погрозу покарання (умовне засудження) або лише застереження (судове попередження) достатньо вплине на винуватця, щоб не вчиняв кримінальних діянь (ст. 64).

Положення про заходи застереження містяться і в кримінальних законах інших держав, які виникли на території колишньої Югославії.

Кримінально-правові заходи безпеки згадуються у міжнародних конвенціях. Так, Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1988 р.) докладно регламентує питання спеціальної конфіскації: а) доходів, отриманих у результаті вчинення відповідних правопорушень, або власності, вартість якої відповідає таким доходам; б) наркотичних засобів, психотропних речовин, матеріалів та обладнання чи інших засобів, що використовувалися або призначалися для використання яким-небудь чином при вчиненні цих правопорушень; в) власності, а не доходів – коли доходи були перетворені або змінені на іншу власність; г) надходжень або іншого прибутку, отриманих від доходів, власності, на яку були перетворені або змінені доходи. Аналогічні положення містяться у Конвенції ООН проти корупції (2003 р.), Міжнародній конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999 р.) та інші. Тобто, має місце розмаїття підходів щодо реакції держав на вчинення протиправних діянь, передбачених кримінальним законом. Проте сутність цієї реакції визначається

формулою, яка складається з правової достатності, ефективності та своєчасності застосування заходів безпеки, що є важливим інструментом протидії кримінальній активності людини.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ, ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ

Методи навчання

В процесі вивченні навчальної дисципліни використовуються наступні методи навчання:

- словесні методи: лекція, розповідь, бесіда, пояснення, дискусія;
- наочні методи: мультимедійна презентація, демонстрування (у виді роздаткового/ілюстративного матеріалу);
- підготовка і виступи з доповідями, обговорення доповідей.

Форми контролю і методи оцінювання (у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Поточний контроль:

- усний контроль: індивідуальне і фронтальне опитування, бесіда, захист рефератів, доповідь, оцінювання доповідей;

Періодичний контроль:

- тестовий контроль: оцінювання контрольних робіт за змістовими модулями (тестування).

Підсумковий контроль: залік.

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за різними видами роботи

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
Опитування за питаннями відповідної теми на семінарському занятті, участь здобувачів вищої освіти в обговоренні проблемних питань	від 0 до 5
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем: доповідь та демонстрація презентації	від 0 до 5
Періодичний контроль:	
Контрольна робота за змістовими модулями у формі тестування	від 0 до 10

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування за питаннями відповідної теми на	0 балів	Здобувач не бере участі у практичному занятті, є лише спостерігачем; ніколи не виступає і не ставить питання, не зацікавлений у вивченні матеріалу; дає неправильні відповіді на запитання, демонструє незадовільне знання понятійного апарату і

практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань		літературних джерел.
	1 бал	Здобувач демонструє пасивну роботу на практичних заняттях; допускає суттєві помилки під час відповідей на запитання; демонструє фрагментарні знання понятійного апарату і літературних джерел.
	2 бали	Здобувач іноді бере участь у практичному занятті; задає питання; допускає помилки під час відповідей на запитання; демонструє базові знання понятійного апарату і літературних джерел; демонструє незадовільне вміння публічно представляти матеріал.
	3 бали	Здобувач бере участь у практичному занятті; виступає і задає питання; допускає незначні помилки під час відповідей на запитання, іноді бере участь в обговоренні проблемних питань, демонструє знання понятійного апарату і основних літературних джерел; здатний публічно представити основний матеріал.
	4 бали	Здобувач бере участь у практичному занятті; виступає і задає питання; дає правильні, але неповні, відповіді на запитання, бере участь в обговоренні проблемних питань, іноді наводить приклади, демонструє знання понятійного апарату і основних літературних джерел; здатний публічно представити матеріал.
	5 балів	Здобувач бере активну участь у практичному занятті; демонструє глибокі знання, дає повні та детальні відповіді на запитання; бере активну участь в обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до певної проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; вміє знаходити найбільш адекватні форми розв'язання суперечностей; здатний публічно представити матеріал.
Розв'язання практичних завдань.	0 балів	Здобувач не виконує практичне завдання.
	1 бал	Здобувач виконав практичне завдання, але допустив суттєві помилки; відсутні сформовані уміння та навички; не обґрунтовані висновки; використано обмежену кількість джерел.
	2 бали	Здобувач виконав практичне завдання, але допустив багато помилок; недостатньо сформовані базові уміння та навички; здобувач демонструє фрагментарні знання предмету вивчення і дослідження, має ускладнення щодо виділення суттєвих його ознак, виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків; використано обмежену кількість джерел.
	3 бали	Здобувач виконав практичне завдання, але допустив помилки; сформовані базові уміння та навички; здобувач демонструє базові знання предмету вивчення, описує суттєві його ознаки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки і формулює висновки; використовує набуті теоретичні знання під час аналізу практичного матеріалу; використовує рекомендовану літературу, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів.
	4 бали	Здобувач виконав практичне завдання, але допустив незначні помилки; сформовані уміння та навички; здобувач правильно використовує теоретичні поняття для аналізу практичного матеріалу; в аналітичній частині надає повноцінний аналіз проблеми, що досліджується, її всебічне висвітлення; формулює

		розгорнуті висновки, окрім рекомендованої літератури, використовує додаткову, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів.
	5 балів	Здобувач виконав практичне завдання; сформовані комплексні уміння та навички; здобувач виявляє самостійність у підборі, аналізі та узагальненні відповідної статистичної та аналітичної інформації; із розглянутої проблеми робить чіткі вірні висновки; демонструє творчий підхід, розгорнуте, цікаве бачення проблеми, яке відрізняється власними роздумами, висновками; окрім рекомендованої літератури, використовує додаткову, демонструє знання відповідних нормативно-правових актів.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПОТОЧНОГО, ПЕРІОДИЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Назви змістових модулів і тем	Кількість балів за вид роботи	Разом балів
Змістовий модуль 1. Вчення про закон про кримінальну відповідальність та злочинне діяння за кримінальним правом іноземних держав.		
Тема 1. Джерела кримінального права іноземних держав.	0 – 5 (опитування) 0 – 5 (реферат, доповідь, аналітичний огляд)	0 – 10
Тема 2. Тема 2. Об'єктивні ознаки злочинного діяння за кримінальним правом іноземних держав.	0 – 5 (опитування) 0 – 5 (реферат, доповідь, аналітичний огляд)	0 – 10
Тема 3. Тема 3. Суб'єктивні ознаки злочинного діяння за кримінальним правом іноземних держав.	0 – 5 (опитування) 0 – 5 (реферат, доповідь, аналітичний огляд)	0 – 10
Тема 4. Стадії вчинення злочинного діяння та співучасть у ньому за кримінальним правом іноземних держав.	0 – 5 (опитування) 0 – 5 (реферат, доповідь, аналітичний огляд)	0 – 10
Тема 5. Тема 5. Обставини, що виключають кримінальну злочинність діяння за кримінальним правом іноземних держав.	0 – 5 (опитування) 0 – 5 (реферат, доповідь, аналітичний огляд)	0 – 10
Контрольна робота за змістовим модулем 1 (тестування)	0 – 10	0 – 10
Змістовий модуль 2. Вчення про покарання, його цілі, види (систему) та призначення. Інші заходи кримінально-правового характеру (заходи безпеки) за кримінальним правом іноземних держав.		
Тема 6. Покарання, його цілі та система (види) за кримінальним правом іноземних держав.	0 – 5 (опитування) 0 – 5 (реферат, доповідь, аналітичний огляд)	0 – 10
Тема 7. Призначення покарання за кримінальним правом іноземних держав.	0 – 5 (опитування) 0 – 5 (реферат, доповідь, аналітичний огляд)	0 – 10
Тема 8. Інші заходи кримінально-правового характеру (заходи безпеки) у кримінальному праві іноземних держав.	0 – 5 (опитування) 0 – 5 (реферат, доповідь, аналітичний огляд)	0 – 10
Тема 9. Поняття та система Особливої частини кримінального права іноземних держав (не передбачено).	–	–
Контрольна робота за змістовим модулем 2 (тестування)	0 – 10	0 – 10
Загалом сума балів		0 – 100

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Кримінальне право іноземних держав: поняття, предмет, метод, завдання, місце в системі юридичних наук.
2. Сучасні кримінально-правові школи та основні тенденції їх розвитку.
3. Кримінально-правова система, її поняття та структура. Різноманітність та типи кримінально-правових систем.
4. Романо-германська (континентальна) система кримінального права.
5. Англо-американська система кримінального права.
6. Соціалістична система кримінального права.
7. Традиційно-релігійна (мусульманська) система кримінального права.
8. Джерела кримінального права іноземних держав: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.
9. Кримінальний кодекс як джерело кримінального права іноземних держав.
10. Норми Конституцій сучасних іноземних держав як джерела кримінального права.
11. Підзаконні акти як джерела кримінального права сучасних іноземних держав.
12. Судове тлумачення (прецедент) та його значення у кримінальному праві країн англо-американської правової системи.
13. Дія кримінального закону в часі у кримінальному праві іноземних держав.
14. Дія кримінального закону в просторі у кримінальному праві іноземних держав.
15. Екстрадиція в кримінальному праві іноземних держав.
16. Поняття злочинного діяння (злочину) у кримінальному праві іноземних держав.
17. Класифікація злочинних діянь (злочинів) та її критерії у кримінальному праві іноземних держав: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.
18. Кримінальний проступок у кримінальному праві іноземних держав.
19. Поняття “склад злочину” у кримінальному праві іноземних держав: його зміст, види та значення.

20. Суб'єкт злочинного діяння (злочину) у кримінальному праві іноземних держав: поняття, ознаки, види.
21. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність у кримінальному праві іноземних держав.
22. Поняття та критерії неосудності у кримінальному праві іноземних держав: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.
23. Поняття обмеженої осудності у кримінальному праві іноземних держав.
24. Кримінальна відповідальність юридичних осіб у кримінальному праві іноземних держав.
25. Вина та її форми у кримінальному праві іноземних держав: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.
26. Стадії вчинення злочинного діяння (злочину) у кримінальному праві іноземних держав: поняття, види, ознаки.
27. Поняття добровільної відмови у кримінальному праві іноземних держав: ознаки та правові наслідки.
28. Співучасть та її ознаки у кримінальному праві іноземних держав.
29. Види співучасників у кримінальному праві іноземних держав: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.
30. Форми співучасті у кримінальному праві іноземних держав: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.
31. Обставини, що виключають злочинність діяння, у кримінальному праві іноземних держав: поняття, система, окремі види.
32. Обставини, що виключають злочинність діяння, у кримінальному праві країн англо-американської правової системи.
33. Обставини, що виключають злочинність діяння, у кримінальному праві країн романо-германської правової системи.
34. Необхідна оборона у кримінальному праві України та іноземних держав.
35. Крайня необхідність у кримінальному праві України та іноземних держав.
36. Інші обставини, що виключають злочинність діяння у кримінальному праві іноземних держав

37. Покарання у кримінальному праві іноземних держав: загальна характеристика та порівняльний аналіз.
38. Мета покарання у кримінальному праві іноземних держав: загальна характеристика та порівняльний аналіз.
39. Система покарань у кримінальному праві іноземних держав.
40. Види покарань у кримінальному праві іноземних держав: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.
41. Види покарань у кримінальному праві країн англо-американської правової системи.
42. Види покарань у кримінальному праві країн романо-германської правової системи.
43. Смертна кара у кримінальному праві іноземних держав.
44. Довічне позбавлення волі у кримінальному праві іноземних держав.
45. Позбавлення волі на певний строк у кримінальному праві іноземних держав.
46. Обмеження волі у кримінальному праві іноземних держав.
47. Штраф у кримінальному праві іноземних держав.
48. Конфіскація майна у кримінальному праві іноземних держав, її види та особливості призначення.
49. Позбавлення прав у кримінальному праві іноземних держав.
50. Інші заходи кримінально-правового характеру у кримінальному праві іноземних держав: поняття, види, відмежування від покарання.
51. Види покарань (інших заходів кримінально-правового характеру) щодо юридичних осіб.
52. Інститут пробації у кримінальному праві іноземних держав.
53. Інститут пробації у в кримінальному праві Франції.
54. Призначення покарання у кримінальному праві країн англо-американської правової системи.
55. Призначення покарання за Кримінальним кодексом Франції.
56. Призначення покарання за Кримінальним кодексом ФРН.
57. Заходи безпеки у кримінальному праві іноземних держав: поняття та види.

58. Система Особливої частини кримінального права іноземних держав: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.
59. Система Особливої частини кримінального права країн англо-американської правової системи.
60. Система Особливої частини кримінального права країн романо-германської правової системи.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ, РЕКОМЕНДОВАНИХ ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-вр>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 12 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Основна література

1. Гришук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 248 с.
2. Грушко М.В., Волощук О.Т., Колесник В.Ю. Кримінальне право зарубіжних країн: навчально-методичний посібник. О.: Фенікс, 2021. 224 с.
3. Карне законодавство ФРН. Київ: Ваіте, 2016. 408 с.
4. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / пер. на укр. мову О. В. Ліщевської. Київ: ОВК, 2017. 284 с.
5. Кримінальний кодекс Республіки Польща / пер. на укр. мову В. С. Станіч. Київ: ОВК, 2017. 138 с.
6. Кримінальний кодекс Чеської Республіки / пер. на укр. мову О. В. Короткова. Київ: ОВК, 2020. 264 с.
7. Яценко С. С. Основні питання Загальної частини кримінального права іноземних держав: навч. посібник. Київ: ВД “Дакор”. 2013. 168 с.

Додаткова література

1. Бабанли Р. Загальні засади призначення покарання за законодавством європейських держав. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 1. С. 1 – 9.

2. Вереша Р. В. Вина та її форми за кримінальним правом Франції. *Право України*. 2005. № 12. С. 138 – 141.
3. Вереша Р. В. Вина у кримінальному законодавстві зарубіжних держав. *Адвокат*. 2007. № 3. 2007. С. 12 – 13.
4. Вереша Р. В. Помилка в кримінальному законодавстві зарубіжних держав. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. число 1(14). С. 280 – 282.
5. Гончарук О. Деякі питання застосування інституту довічного позбавлення волі у кримінальному праві держав-членів Європейського Союзу. *Право України*. 2011. № 11 –12. с. 144 – 149.
6. Готтефредсон М., Герші Т. Загальна теорія злочину. Пер. з англ. Н. Бордунової. Харків: Акта, 2000. 323 с.
7. Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини. Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. та права, 2012. 736 с.
8. Грищук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 248 с.
9. Грищук В., Пасека О. Встановлення кримінальної відповідальності колективних суб'єктів у зарубіжних країнах: до історії проблеми. *Право України*. 2011. № 9. С. 50 – 61.
10. Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз): монографія. Харків: Одиссей, 2013. 376 с.
11. Зарубіжний досвід регулювання питання про призначення покарання за сукупністю вироків / за ред. Г. Мартинишин. К., 2013. 108 с.
12. Зінченко І. О. Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Англії: порівняльно-правовий аспект. *Вісн. Нац. ун-ту "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого*. 2013. № 2. С. 240 – 251.
13. Кідіна Н. Законодавство країн Європи про кримінальну відповідальність неповнолітніх. *Право України*. 2000. № 2. С. 97 – 100.
14. Ковтун Н. Практика застосування конфіскації майна з огляду на рішення Європейського суду з прав людини. *Право України* 2011. № 7. С. 93 – 95.

15. Котляр Г. О. Порівняльно-правовий аналіз регулювання давності у кримінальному законодавстві зарубіжних країн. *Держава і право*. 2006. Вип. 34. С. 475 – 481.
16. Красницький І. В. Кримінальна відповідальність як інститут кримінального права Франції та України: порівняльний аналіз: монографія. Львів: Львів. державний ун-т внутр. справ, 2008. 232 с.
17. Кримінальний кодекс Французької Республіки / пер. на укр. мову К. І. Мазуренко. Київ: ОВК, 2017. 348 с.
18. Кушнір Я., Смирнова А. Порівняльний кримінально-правовий аналіз системи призначення покарання за сукупністю злочинів та вироків України та Франції в умовах сучасності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 154 – 159.
19. Лейленд П. Кримінальне право: злочин, покарання, судочинство (англійський підхід) / пер. з англ. П. Таращук. Київ: Основа, 1996. 207 с.
20. Лісова Н. Крайня необхідність у кримінальному праві зарубіжних країн. *Вісник прокуратури*. 2006. № 11 (65). С. 104 – 113.
21. Малишев Б. В. Судовий прецедент у правовій системі Англії. Київ: Праксіс, 2008. 344 с.
22. Малишев Б. В. Судовий прецедент у правовій системі Англії. Київ: Праксіс, 2008. 344 с.
23. Навроцький В. О. Кримінальне законодавство іноземних держав: питання Особливої частини: лекції. Львів: Вид-во ЛДУ, 1999. 56 с.
24. Рабінович П. Поняття кримінального правопорушення та покарання в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2011. № 9. 37 – 38.
25. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ: КНТ, 2007. 596 с.

26. Сердюк П. Форми вини, види умислу та необережності у кримінальному праві Польщі. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 10 (142). С. 132 – 136.
27. Старовойтова Ю. Г. Загальна частина кримінального права Англії та США: навч. посібник. К.: Атіка, 2012. 104 с.
28. Хавронюк М. І. Історія кримінального права європейських країн: монографія. Київ: Істина, 2006. 192 с.
29. Хавронюк М. І. Історія кримінального права європейських країн: монографія. Київ: Істина, 2006. 192 с.
30. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.
31. Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: монографія. Київ: Істина, 2005. 264 с.
32. Хипс С. Система покарань за кримінальним правом Республіки Польща. *Право України*. 2011. № 9. С. 84 – 88.
33. Ющик О. І. Інститут виправданого ризику в кримінальному праві зарубіжних країн. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 172. Правознавство. Чернівці: Рута, 2003. С. 113 – 117.

Електронні інформаційні ресурси

<http://www.president.gov.ua>. – офіційний веб-сайт Президента України.

<http://www.portal.rada.gov.ua> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.

<http://www.kmu.gov.ua> – офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.

<http://www.mvs.gov.ua> – офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.

<http://www.scourt.gov.ua> – офіційний веб-сайт Верховного Суду України.

<http://www.sc.gov.ua> – офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ.

<http://www.gp.gov.ua> – офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України.

<http://www.minjust.gov.ua> – офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України.

<http://www.nbu.gov.ua> – офіційний веб-сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

<http://www.catalogue.nplu.org> – Національна парламентська бібліотека України.

<http://www.pravoznavec.com.ua> – Електронна бібліотека юридичної літератури “Правознавець”.

Навчальне видання

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Електронні методичні рекомендації
для підготовки до практичних занять
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право

Електронне практичне видання

Укладач

Дришлюк Ігор Анатолійович

Затвердж. авт. 28.08.2023. Шрифт Times New Roman.

Системні вимоги: операційна система сумісна з
програмним забезпеченням для читання файлів формату PDF.
Обсяг 0,9 МБ.

Оригінал-макет розроблено в авторській редакції.
Кафедра кримінального права, кримінального процесу та
криміналістики
Економіко-правовий факультет
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058